

SİYASİ PARTİLERE DEVLET YARDIMI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

STATE AID TO POLITICAL PARTIES: THE CASE OF TURKEY

Şahap KAYMAK* & Ömer KESKİNSOY**

Makale Bilgi

Gönderi: 05/02/2024
Kabul : 14/06/2024

Anahtar Kelimeler

*Finansman Rejimi,
Devlet Yardımı,
Demokrasinin Maliyeti,
Kendisi İçin Yasa,
Kartel Parti Teorisi.*

Article Info

Received: 05/02/2024
Accepted: 14/06/2024

Keywords

*Funding Regime,
State Aid,
The Cost of
Democracy,
The Law For Itself,
Cartel Party Theory.*

Özet

10.21492/inuhfd.1431802

Siyasi partiler kuruluş ve teşkilatlanmalarının yanı sıra faaliyetlerini sürdürebilmek için de mali kaynağa gereksinim duyarlar. Partiler söz konusu finansman ihtiyacını çeşitli gelir unsurlarından sağlamakla birlikte bu unsurların başında devlet yardımı gelmektedir. Dünyada siyasi partilere devlet yardımı dağıtımında belirli ilkeler ve asgari eşik değerler esas alınmaktadır. Ancak, her ülke farklı nedenlerle devlet yardımına yönelik çeşitli düzenlemeler yapmaktadır. Türkiye’de de 1961 Anayasasında 1971 yılında yapılan değişiklikten günümüze kadar siyasi partiler devlet yardımından yararlanmışlardır. Dağıtım kriterleri ise hep tartışlagelmiştir. 1982 Anayasasında dağıtım kriterlerinin anayasada düzenlenmesi bu tartışmaları sonlandırmamıştır. Hükümet etme işlevini üstlenen siyasi partilerin var olan konumlarını kullanarak sübjektif amaçlar doğrultusunda yasal değişiklikler yapmaları devlet yardımının etkinliğinin sorgulanmasına neden olmuştur. Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçiş ile de demokrasi, siyasal rekabet ve eşitlik gibi ilkeler bağlamında mevcut durumun yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda, Anayasanın 68. maddesinde yapılacak değişiklik ile demokratik bir rejime uygun nesnel kurallara dayalı bir devlet yardımı sisteminin kurulması gereklidir. Çalışmanın temel amacı, Türkiye’deki hâlihazırda sorunlu olan devlet yardımı sisteminin revize edilmesi gerekliliğini ele almaktır.

Abstract

In addition to their establishment and organisation, political parties also need financial resources to sustain their activities. Parties fulfil this financing need from various revenue sources, and state aid is the most important of these sources. In the world, certain principles and minimum thresholds are taken as basis in the distribution of state aid to political parties. However, each country makes various arrangements for state aid for different reasons. In Turkey, political parties have benefited from state aid since the 1971 amendment to the 1961 Constitution. The distribution criteria have always been debated. The 1982 Constitution did not put an end to these debates by regulating the distribution criteria in the constitution. The effectiveness of state aid has been questioned due to the fact that political parties, which undertake the function of government, use their existing positions to make legal amendments for subjective purposes. With the transition to the presidential government system, it is necessary to review the current situation in the context of principles such as democracy, political competition and equality. In this context, it is necessary to establish a state aid system based on objective rules in accordance with a democratic regime by amending Article 68 of the Constitution. The main purpose of this study is to address the need to revise the currently problematic state aid system in Turkey.

 Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

*Anayasa Mahkemesi Raportörü, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, LEE, Kamu Yönetimi Programı, Doktora Öğrencisi.

**Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü.

Atıf Şekli | **Cite As:** KAYMAK, Şahap/KESKİNSOY, Ömer, “Siyasi Partilere Devlet Yardımı: Türkiye Örneği”, İnÜHFD, 15(1), 2024, s.184-200. **İntihal** | **Plagiarism:** Bu çalışma intihal programında kontrol edilmiş ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. | This article has been controlled via plagiarism software and reviewed by at least two blind referees.

EXTENDED SUMMARY

In order for democracy to be a well-functioning system with its institutions and rules, it is necessary to financially support existing political parties as well as new parties that can be an alternative to the government. In this case, the question of how the expenditures of parties will be financed comes to mind. Although there are various sources of financing for parties in many countries, the most important and largest of these sources is state aid. However, state aid is granted to parties on condition that certain criteria are met. In Turkey, there are different views on the objectivity of the state aid distribution criteria, which are constitutionally guaranteed. It is observed that these views have been discussed more with the change in the government system.

The main starting point of the study is that the current state aid system in Turkey should be transformed into a system based on more democratic and objective principles at the constitutional level. Otherwise, it is inevitable that each party in power will make arrangements in the state aid system in line with its own policies and objectives. This is because Turkey's nearly 60 years of practice in the state aid system has shown that the system is constantly open to the intervention of the legislator.

There are many financing regimes for meeting the expenditures of political parties. Each financing regime has its own set of principles. In the literature, the characteristics of these regimes are emphasised and it is pointed out that there is no uniform financing regime on a country basis. Therefore, it is clear that the financing regime of the parties is designed for the purpose of the legislator.

On the other hand, there is no consensus on the necessity of state aid to parties. On the one hand, it is argued that since parties are considered indispensable for democracy, their expenditures should be financed by the state, while on the other hand, it is claimed that state aid is used as a means of party-state integration and prevents new parties from entering the political system. Many countries adopt the state aid system and contribute to the financing of parties on the basis of various distribution criteria.

In Turkey, the source of state aid is tax revenue from citizens. The budget law regularly allocates funds to parties that fulfil the relevant criteria each year. In addition, state aid is provided to parties during election campaign periods on the grounds that their expenditures increase. It is obvious that the use of tax revenues collected for financing public expenditures to meet the expenditures of parties and the fact that state aid is subject to cyclical changes in our country make this study more important.

Domestic academic studies on the subject are not quantitatively sufficient and most of these studies are within the scope of legislative evaluation. Foreign scientific studies have also been conducted theoretically on party financing models and in a limited area on the scale of a few countries. Therefore, it is thought that our study combines theory and practice in the case of Turkey and requires a reorganisation of the current state aid system and will bring a new approach to the literature. It is considered that the recognition of the study will contribute to the formation of different ideas on state aid, including the new constitutional debates.

The study critically analyses the state aid system in Turkey. It is possible to define our study as a research article. It is difficult to say that the current state aid system in Turkey is democratic, suitable for political competition and based on fairness. During the 1961 and 1982 Constitutional periods, the state aid system basically fulfilled the function of prolonging the stay of the ruling parties in government and preventing the emergence of new parties that could be an alternative to them. Starting in the 1961 Constitutional period, the dependence of parties on state aid has continued to increase until today. State aid has turned into an unrequited source of financing for parties through the taxes paid by citizens. During the 1982 Constitutional period, the legislator tried to fill in the constitutional norm, which orders state aid to be provided fairly and adequately, for subjective purposes. After a while, this situation led to criticisms regarding the existence of cartel parties and the freezing of the party system. With the transition to the presidential government system, these criticisms started to be voiced at a higher level. The state aid system now serves to cover the expenditures of the ruling party or big parties. Within the current party system, it is unlikely that new or small parties will be able to sustain their existence for a long time.

In the USA and Europe, the state aid system is not subject to periodic changes and is organised in line with objective principles. In Africa, party-state relations are fully integrated and state aid is a means of financing the expenditures of the parties in power. The system in Turkey, on the other hand, appears to be a hybrid example of two opposing systems. The difference in state aid systems between countries can be explained by the extent to which accountability, transparency and corruption prevention, which are the characteristics of every democratic regime, are emphasised. In developed democracies, the state aid system is regulated based on objective rules, whereas in underdeveloped or developing democracies, parties make laws for themselves and cause state aid to move away from its intended purpose. If state aid is to be accepted as a cost of democracy, it is expected that the value created by this cost incurred by citizens should be distributed to parties on the basis of objective principles.

From the past to the present, proposals to solve the problem in Turkey have not been sufficiently discussed and no significant progress has been made in revising the state aid system. Therefore, it is considered that the state aid system will become more democratic with the amendment of Article 68 of the 1982 Constitution. Our proposal for constitutional amendment is to allow citizens to donate a certain percentage of their annual taxes to parties, not exceeding a predetermined maximum amount, and to deduct the donated amount from their taxes. With the realisation of this proposal, citizens will not only contribute financially to the parties they prefer, but parties will also be obliged to pursue policies that meet the expectations of citizens. Moreover, the fact that parties compete in political competition on equal terms will have a positive impact on the functioning of democracy. Naturally, as the boundaries of party-state relations will be legally separated, the status of parties as civil society organisations will be strengthened. Citizens' preference will be the only criterion for the distribution of state aid. Thus, the entry of new parties into the political party system, which are serious and ambitious to become a government, will accelerate and the ruling or major parties will have to pay more attention to the demands of citizens in the process of determining their policies.

We believe that more qualitatively intensive academic studies should be conducted to change the state aid system in Turkey. By analysing the examples of various countries, alternative proposals on state aid that are suitable for our democratic system can be developed. Discussing the studies that will raise the awareness of both political parties and the public before the legislator will be important for the changes to be made in the state aid system.

I. GİRİŞ

Toplumsal grupların devlet yönetimine katılımına yönelik tercihlerinin yansıtılmasının aracı olan siyasi partiler, toplumsal dinamizmi harekete geçirerek siyaseten örgütlenme işlevi görmektedir. Bu fonksiyonu ile siyasi partiler toplumu oluşturan unsurların değer yargılarına siyasal bir boyut kazandırır. Siyasi partilerin diğer bir fonksiyonu ise, hükûmetin dengelemesi ve denetlenmesinde etkin bir rol oynamaktır. Bu kapsamda, belli aralıklarla yapılan seçimler yoluyla iktidar ve muhalefet görevi üstlenecek siyasi partiler değişerek farklı misyonlar üstlenirler¹.

Siyasi parti tanımlamalarında genel olarak partilerin sağlam bir örgüt yapısına sahip olması ve iktidarı elde edebilmek için kamuoyunu yönlendirebilme işlevi ön plana çıkmaktadır. Her iki işlev siyasi partilerin finansmanında önem arz etmektedir². Bu nedenle, siyasi partilerin finansmanı meselesi günümüz siyasal sistemlerinin varlığını sürdürebilmelerinin başat faktörü olarak görülmektedir. Siyasi partilerin finansmanı en az siyasi partiler ile ilgili diğer hukuksal konular kadar üzerinde durulması gereken bir konudur³.

Siyasi partiler faaliyetlerinin sürekliliği için yeterli düzeyde mali kaynağa ihtiyaç duyarlar. Seçim harcamaları ve cari harcamaların finansmanına yönelik mali kaynak çeşitliliği genellikle sınırlı olduğundan dolayı küçük partilerin büyük partilere kıyasla mali kaynaklara erişimi daha kısıtlıdır. Birtakım ekonomik çıkar gruplarının mali desteği ile bu kısıtlılığın ortadan kaldırılması yoluna başvurulması hâlinde siyaset ve demokrasinin aşınma tehlikesi siyasi partilerin finansmanına ilişkin yöntemin devletçe belirlenmesini zorunlu kılmıştır⁴. Bu nedenle, dünya genelinde 20. yüzyılda siyasetin finansmanına dair düzenleme ihtiyacı büyük ölçüde artış göstermiştir⁵.

Yasal düzenlemelerin yürürlüğü neticesinde siyasi partilere devlet yardımı yapılması benimsenmiştir. Ülkeler arasında farklılaşmakla birlikte devlet yardımı, esasında seçim harcamalarının karşılanmasına yöneliktir⁶. Dünyada siyasi partilere doğrudan devlet yardımı ilk kez 1928 yılında Uruguay'da başlamıştır⁷. 1950'lerde Arjantin, Kosta Rika, Porto Rico'da, 1960'larda Avrupa'da partilere devlet yardımı yapılmaya başlanmıştır⁸. Bu dönemde siyasi partilerin yürüttükleri faaliyetlerin kamu hizmeti olarak nitelendirilmesi söz konusu yardımın yapılması gerekliliğini ortaya koymuştur⁹.

Devlet yardımı niteliğindeki seçim kampanyalarının finansmanı ise 1965 yılından sonra gündeme gelmiştir. 1967 yılında Batı Almanya'da, 1969 yılında İsrail'de, 1970'lerden itibaren Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Kanada, İtalya ve İspanya'da, 1988 yılında Türkiye'de başlayan seçim kampanyalarına finansman desteği günümüze kadar devam etmiştir¹⁰.

Birçok ülkede partilere devlet yardımı yapılması yönteminin benimsenmesi Türkiye'de 1965 yılında yayımlanan 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun kabulü sürecini hızlandırmıştır. 648 sayılı Kanun'un yürürlüğünden bu yana asgari eşik değer kriterleri ve tutarı değişiklik göstermekle birlikte siyasi partilere devlet yardımı yapılmaktadır¹¹.

1990'lı yıllardan itibaren devlet yardımının gerekliliği ile bu yardım türünün siyasi partiler üzerindeki olumlu ve olumsuz yansımaları akademik çalışmaların ve siyasi tartışmaların odağındadır¹². Çalışmanın çıkış noktası, devlet yardımının siyasi partiler üzerindeki etkisinin irdelenerek Türkiye'deki mevcut yapıyı değerlendirmektir. Parti finansman rejimi hakkındaki temel çerçeve çizildikten sonra diğer ülke uygulamaları incelenmiştir. Devlet yardımının gerekliliğine ilişkin başlıca teorik tartışmalara da çalışmada değinilmiştir.

II. SİYASİ PARTİLERİN FİNANSMAN REJİMİNİN TEORİK ARKA PLANI

Finansman rejimi, partilerin siyasi faaliyetleri için gerekli olan gelir kaynakları ile söz konusu gelir kaynakları kullanılarak harcamaların nasıl yapılacağına yönelik yöntem olarak tanımlanmaktadır¹³. Partilerin finansman rejiminin düzenlenmesinde anayasal ilkeler olarak güçlü ve iyi işleyen bir demokrasi, ekonomik

¹ KAYA, Semih Batur: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Rejiminde Siyasi Faaliyette Bulunma Hakkı: Siyasi Parti Özgürlüğü, Yetkin Yayınevi, Ankara 2023, s.58-59.

² TAŞAR, M.Okan: "Demokrasinin Finansmanı: Siyasi Partilerin Gelir Kaynakları", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 11(3-4), 2003, s.342.

³ ÇELİK, Özlem: Siyasi Partilerin Seçim Harcamalarının Denetimi, Seçkin Yayınevi, Ankara 2012, s.16.

⁴ ANAYURT, Ömer: Anayasa Hukuku: Genel Kısım (Temel İlkeler, Kavram ve Kurumlar), Seçkin Yayınevi, Ankara 2022, s.612.

⁵ BEN-BASSAT, Avi/DAHAN, Momi: "The Regulation of Political Finance and Corruption", Election Law Journal, 14(3), 2015, s.202.

⁶ YÜKSEL, Nahit: Siyasetin Kamusal Finansmanı (Siyasi Partilere Devlet Yardımı), Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayını, Ankara 2007, s.23.

⁷ BERTO, Fernando Casal/MOLENAAR, Fransje/PİCCİO, Daniela R./RASHKOVA, Ekaterina R., "The World Upside Down: Delegitimising Political Finance Regulation", International Political Science Review, 35(3), 2014, s.357.

⁸ İBA, Şeref: Siyasi Partiler ve Seçim Hukuku, 5. Bası, Seçkin Yayınevi, Ankara 2021, s.84.

⁹ HATİPOĞLU, Atakan: "Siyasi Partilere Hazine Yardımı: Sosyolojik Bir Değerlendirme", İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, (41), 2009, s.239.

¹⁰ YÜKSEL, s.25; Buna karşılık mali kaynakları yetersiz olan kadro partileri kampanya finansmanını karşılayacak kişileri aday göstererek bu zorluğu aşmaktadır. Bkz. DUVERGER, Maurice: Siyasi Partiler, Özbudun, Ergun (çev.), 4. Bası, Bilgi Yayınevi, Ankara 1993, s.461.

¹¹ YÜKSEL, s.125.

¹² European Parliament Policy Department For Budgetary Affairs: "Financing of political structures in EU Member States", June 2021, https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/plmrep/COMMITTEES/AFCD/DV/2021/10-27/2021-JUNE_PE694.836_Financingpoliticalstructures_withAnnex3_EN.pdf, (Erişim: 23.11.2023).

¹³ GENÇKAYA, Ömer Faruk: "Siyasi Partilere ve Adaylara Devlet Desteği, Bağışlar ve Seçim Giderlerinin Sınırlandırılması" (Siyasi Partilere ve Adaylara Devlet Desteği), Siyasi Partilerde Reform, TESEV Yayınları, İstanbul 2000, s.135.

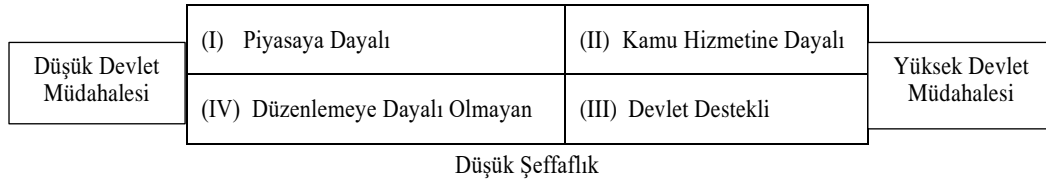
çıklar gruplarının etkisinin kısıtlanması ve yolsuzlukla mücadele esas alınmaktadır¹⁴.

Parti finansman rejimlerinin düzenleme şekillerine göre yapılan bir modelleme çalışmasında şu tespitlere yer verilmiştir. İngiliz hukuk sistemini benimseyen ülkelerde, diğer hukuk sistemlerini benimseyen ülkelere kıyasla parti finansmanına yönelik norm koyma fikri daha düşük seviyededir. Seçim sistemleri temelinde nispi veya karma seçim sistemini kabul eden ülkelerin, çoğunlukçu seçim sistemini kabul eden ülkelere oranla düzenleme yapma iradesi daha yüksek seviyededir. Yolsuzluğun yaygın olduğu ülkeler, yolsuzluğun az görüldüğü ülkelere kıyasla düzenleme yapma ihtiyacı hissederler¹⁵. Buna karşın, demokratik bir sistemde her siyasi partiyi memnun edecek bir finansman modelinin olamayacağı kabul edilmektedir¹⁶.

İfade etmek gerekir ki, modelleme çalışması finansman rejiminin oluşturulmasına dair anayasal ilkeler ile uyumludur. Bu çalışma aynı zamanda finansman rejiminin ilkeleri ile demokratik hukuk devleti arasında etkileşime de işaret etmektedir. Sağlam bir demokratik yapı, toplumsal yararın ön planda tutulması ve yolsuzluğun önlenmesi her demokratik rejimin var oluş unsurlarındandır. Yasama organlarının bu ilkeler çerçevesinde koyacağı her kural nesnel, adil ve eşitlikçi bir finansman rejiminin kurulmasına katkı sağlayacaktır. Aksi takdirde finansman rejimleri sürekli olarak yasal değişikliklere konu olabileceği gibi herhangi bir düzenleme olmadan da hükümet etme işlevini üstlenen siyasi partilerin görev süreleriyle sınırlı olarak varlığını koruyabilecektir.

Siyasi partilerin finansman rejimi 4 farklı şekilde sınıflandırılmaktadır¹⁷:

Şekil 1: Siyasi Partilerin Finansman Rejimi
Yüksek Şeffaflık

A. Piyasaya Dayalı Finansman Rejimi

Bu rejimde devletin, partilerin finansman kaynaklarını ve harcama alanlarını sınırlandırma ihtimali zayıftır. Rejimin özelliği, finansmana ilişkin hesap verilebilirliğin zorunlu olmasıdır. Finansmana ilişkin mevcut düzenlemelere aykırılık hâlinde partilere yaptırım uygulanmakta ve bu durumdan seçmenler parti yöneticilerini sorumlu tutabilmektedir.

B. Kamu Hizmetine Dayalı Finansman Rejimi

Devletin sıkı kontrolü söz konusudur. Partilerin kamu hizmeti sunduğu düşüncesine dayanan bu rejimde özel finansman kaynakları ve harcama alanları kısıtlıdır. Partilerin güçlü konumu devletin yolsuzlukları engellemeye yönelik kısıtlamalar öngörmesini gerektirir.

C. Devlet Destekli Finansman Rejimi

Devlet destekli rejimde finansmanın sınırlarına yönelik düzenlemeler mevcut olmakla birlikte şeffaflık bulunmamaktadır. Seçmenlerin partilerin finansman kaynakları ile harcanan alanlar konusunda bilgi sahibi olmaları son derece düşük olasılıktır. Dolayısıyla devlet, siyasi partilerin finansman yapısı üzerinde tam kontrole sahiptir.

D. Düzenlemeye Dayalı Olmayan Finansman Rejimi

Şeffaflık alt seviyededir. Siyasetin finansman kaynaklarına dair herhangi bir sınırlama bulunmamaktadır. Seçmenler partilerin finansman rejimine ilişkin olarak bilgi sahibi değildir. Düşük düzeyde şeffaflık ve devletin sınırlı müdahale alanı partilerin özel kuruluşlar olarak nitelendirilmesine neden olmaktadır.

Partilerin finansman rejimine ilişkin diğer bir sınıflandırmada ise 3 farklı modelden söz edilmektedir¹⁸.

E. Özel Fon Rejimi

İlk model, Anglo-Sakson ülkelerinde geçerli olan özel finansman kaynaklarına dayalı rejimdir. İngiltere'deki bu rejimde partiler finansman kaynaklarını kendileri belirlerler.

F. Devlet Destekli Rejim

İkinci modelde, devletin yaptığı yardımın tutarı hissedilir seviyededir. Rusya ve İspanya gibi

¹⁴ PETER, Smuk: Constitutional Approach To The Public Financing Of Political Parties and Election Campaigns, Gondolat, 2016, s.193.

¹⁵ HORNCastle, William C.R.: "Model Based Clustering Of Political Finance Regimes: Developing The Regulation Of Political Finance Indicator", Electoral Studies, (79), 2022, s.10.

¹⁶ EVERTSSON, Nubia: "Political Corruption and Electoral Funding: A Cross-National Analysis", International Criminal Justice Review, 23(1), 2013, s.80.

¹⁷ WILTSE, David L./LA RAJA, Raymond J./APOLLONIO, Dorie E.: "Typologies Of Party Finance Systems: Comparative Study Of How Countries Regulate Party Finance and Their Institutional Foundations", Election Law Journal, 18(3), 2019, s.247-248.

¹⁸ ENDOLTSEVA, Alla V./PLATONOVA, Natalya I./ENDOLTSEVA, Yulia V.: "Political Corruption: Harm to State Foundations and Public Interests", Journal of Politics and Law, 12(3), 2019, s.21.

ülkelerde yolsuzluklar ve baskı gruplarının etkisi devlet yardımı yapılmasının belirleyici unsurlarıdır.

G. Karma Rejim

Son modelde, Almanya örneğinde olduğu gibi devlet ve özel finansman kaynakları arasında belli bir denge sağlanması amaçlanmaktadır.

Dünya ölçeğinde ortak bir finansman rejiminden söz etmek mümkün değildir. Her ülkenin siyasi partileri demokrasi içerisinde konumlandırma biçimi, partilerin gelir kaynakları türlerinin değişkenlik göstermesine ve buna bağlı olarak yasal kısıtlılıkların ve saydamlığın sınırının ne olacağını belirlenmesine sebebiyet vermektedir. Nitekim, Litvanya Anayasa Mahkemesi bir kararında, yasama organının devlet yardımının partilere dağıtımına ilişkin finansman rejimini kurarken hukukî belirlilik ve saydamlık ilkeleri çerçevesinde düzenleme yapmasını anayasal zorunluluk olarak değerlendirmiştir¹⁹. Kuşkusuz gelişmiş demokrasilerde finansman rejiminin partilerin seçmenlerine hesap verme sorumluluğu, finansal raporlamalar, mali denetim ve tespit edilen usulsüzlüklere müeyyide uygulanması gibi birtakım kurallara dayalı olarak düzenlenmesi beklenir. Ancak bu durumun pratikte daima bir karşılığı olmadığından demokrasiyi içselleştiren toplumların iradesi finansman rejiminin temel ilkelerini belirleyici güç konumundadır.

Finansman rejiminin yapısı, bu yapıyı kuran veya değiştiren partilere diğer mevcut ya da yeni partileri sistemden dışlamak için bir araç konumunda da değerlendirilebilir. Böyle bir yöntem başvurulması durumunda siyasal çoğulculuğun engelleneceği, seçimlerin meşruiyetini tartışmalı hâle getireceği ve demokrasinin zedeleneceği ileri sürülmektedir²⁰. Bu durum karşısında, siyasi partilere devlet yardımı yapılmasında ideal olan kriterin seçimlerde gösterdikleri başarı olduğu savunulmaktadır. Seçim başarısıyla doğru orantılı bir şekilde dağıtılmayan devlet yardımının eşitlik ve hakkaniyet ilkelerine aykırı olacağı belirtilmektedir. Toplumsal tercih sonucunda daha yüksek oranda başarı gösteren partiler ile daha az oranda başarılı olan partilere eşit olarak devlet yardımı yapılmaması seçim başarısı kriterinin gereği olarak düşünülmektedir²¹.

Oy oranı ile milletvekili sayısı dışında devlet yardımının dağıtımında seçimlere katılma kriterinin de aranması gerektiği ileri sürülmektedir. “Resmî aday statüsü” olarak da ifade edilen seçimlere katılma kriterinin, partilerin devlet yardımından faydalanmasını sağlayarak yeni partilerin siyasal sisteme dâhil olmasını özendirdiği kabul edilmektedir. Bu kriterin siyasal rekabete olumlu yönde katkı sunarak yeni kurulan partilerin finansman ihtiyacının önemli bir kısmını sübvansedeceği değerlendirilmektedir²². Tabii ki bu yönde bir değerlendirmenin yapılabilmesi için yeni kurulan partilerin seçime katılma koşullarının da göz önünde bulundurulması gerektiği açıktır. Mevcut parti sisteminin devamlılığını koruyacak şekilde düzenlenen seçime katılma koşullarının devlet yardımı yapılmasının bir kriteri olarak kabul edilmesi durumunda yeni partiler aleyhine sonuç doğuracağına kuşku bulunmamaktadır.

Teşkilatlanma seviyesi, üye sayısı gibi birtakım ölçütler çerçevesinde tabela partisi olarak kurulmadıkları kanıtlanan bu partilere devlet yardımı yapılmasının demokrasinin varlığı ve gelişimi yönünden önem arz ettiği ifade edilmektedir²³. Hükûmet etme amacıyla kurulan partiler ile konjonktür gereği ya da kişisel hedefler için kurulan partiler arasında ayırım yapılmak suretiyle devlet yardımının dağıtılması siyasal çoğulculuğun temsiline imkân sağlayacağı gibi demokratik mekanizmaların işleyişine ilişkin eleştirileri de azaltacaktır.

III. SİYASİ PARTİLERE DEVLET YARDIMI YAPILMASI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLER

Siyasi partilere devlet yardımı yapılmasına ilişkin temel argümanları iki alt başlık altında inceleyebiliriz. Bir görüş partilere devlet yardımı yapılmasının gerekliliğini savunurken, diğer görüş devlet yardımının partiler üzerindeki olumsuz etkilerini açıklamaktadır.

A. Partilere Devlet Yardımı Yapılmasının Lehindeki Görüş

Siyasi partilere devlet yardımı yapılması meselesi seçim harcamalarının ve cari harcamaların finansmanı şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Partilerin güçlü bir teşkilat yapısına sahip olması gerekliliği ve seçim dönemlerinde yaptıkları harcamalarının karşılanması devlet yardımı yapılmasının başlıca nedenleri arasında sayılmaktadır²⁴.

Partiler arasındaki iktidar yarışının devlet tarafından finansmanı demokrasinin bir gereği olarak kabul edilmektedir. Günümüz çağdaş demokrasilerinin yaklaşık yarısı devlet finansmanı sistemini

¹⁹ Lithuania Constitutional Court, KT17-N8/2019, 07.06.2019.

[http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/EUR/LTU/LTU-2020-1-002?f=templates\\$fn=document-frame.htm\\$3.0](http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/EUR/LTU/LTU-2020-1-002?f=templates$fn=document-frame.htm$3.0) (Erişim: 02.12.2023).

²⁰ PÍCCIO, Daniela R./INGRÍD, Van Biezen: “More, and More Inclusive Regulation: The Legal Parameters of Public Funding in Europe”, in Boatright, Robert G. (ed.), *The Deregulatory Moment? A Comparative Perspective on Changing Campaign Finance Laws*, University of Michigan Press, 2016, s.214.

²¹ ANAYURT, s.616.

²² LİPCEAN, Sergiu: “Direct Public Funding of Political Parties: Between Proxy Measures and Hard Data”, *Party Politics*, 28(6), 2022, s.1049.

²³ EROĞUL, Cem: “Siyasi Partilere Devlet Yardımına İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararları”, Prof. Dr. Tunçer Karamustafaoğlu’na Armağan, Adalet Yayınevi, Ankara 2010, s. 92.

²⁴ AYDIN, Mesut: “Türkiye’de Siyasal Partilere Devlet Yardımı”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 54(4), 2005, s.237-238.

benimsemiştir²⁵. Partilerin devlet tarafından finansmanının ülkelerin bütçesi içerisindeki ağırlığı “demokrasinin maliyeti” kavramı ile yumuşatılıp siyasi partilerin harcamalarının nasıl karşılanacağı tartışmalarından soyutlanmasına neden olmaktadır²⁶. Bununla birlikte, demokratik olarak kabul edilen ülkelerde yapılan 320 parlamento seçim sonucunun analizinde, siyasi partilere dağıtılan devlet yardımı tutarının ideolojik farklılık gösteren partilerin seçim başarısını etkilediği ortaya konmuştur. Bu durum, seçimlerin serbestliği, parti örgütlenmesi, ülkenin ekonomik durumu gibi etkenlerin yanı sıra devlet yardımını da hükümet olmanın önemli bir unsuru olarak yansıtmaktadır²⁷.

Devlet yardımına ilişkin Alman Federal Anayasa Mahkemesi’nin verdiği bir karar çarpıcıdır. Yüksek Mahkeme, partilere dağıtılacak devlet yardımı tutarının artırılmasının zorunlu ihtiyaçtan kaynaklanması gerektiğini vurgulayarak yasama organının böyle bir zorunluluk olmadan yaptığı düzenleme ile yardım tutarını artırmasını anayasaya aykırı bulmuştur. Siyasi partilere yapılacak devlet yardımı tutarının artırılmasını öngören 2018 yılındaki kanun değişikliğinin anayasaya uygunluk denetiminde, partilerin devlete mali bağımlılığı eleştirilerek harcamalarını karşılayabilecek miktarı aşan tutarın dağıtımı ilke olarak kabul edilmemiştir. Azami bir sınırın gerekliliği aranmakla birlikte, partilerin ilave finansmana ihtiyaç duymaları hâlinde veya siyasi varlıklarını sürdürmelerine yardımcı olmak amacıyla bu sınırın istisnaen aşılabileceği işaret edilmiştir²⁸. Yüksek Mahkeme, partilere gelirleriyle eş değer tutarda (nispi üst sınır) ve fonksiyonlarını gerçekleştirmeye yetecek kadar (mutlak üst sınır) devlet yardımı yapılmasını temel ölçüt olarak kabul etmektedir²⁹.

Siyasi partilere devlet yardımı yapılmasının çeşitli nedenleri vardır. Öncelikle demokratik siyasi hayatın varlığı için partilerin sürekliliğinin sağlanması amacıyla yardım yapılmaktadır. Partilerin hakkaniyete uygun koşullarda yarışabilmeleri ve şeffaflık ilkesinin benimsenmesi diğer nedenlerdir. Devlet yardımı ile siyasi partilerin finansman bakımından bağımsız hareket etme yeteneğine kavuşması aynı zamanda kamu yararını bireysel yarardan üstün tutma çabasına da hizmet eder. Böylece, üçüncü kişilerin yaptıkları mali yardımın karşılığında birtakım kamusal imtiyazlardan yararlanma beklentisi gerçekleşmez³⁰. Bunun içindir ki üçüncü kişilerin partilere sağlayacakları ekonomik desteğe tavan bir sınır getirilmesi önerilerek bu kişilerin hem parti politikalarının belirlenmesi sürecinde etki yapmalarının engellenmesi hem de parti üyelerinin aktif siyasi faaliyette bulunmalarının sağlanması amaçlanmaktadır³¹.

Siyasi partilere devlet yardımı yapılması tartışmaları, partilerin bir kamu idaresi olup olmadıkları düşüncesi etrafında da sürdürülmektedir. Bir görüşe göre, siyasi partiler kamusal bir yapıyı temsil ettiklerinden ve kamu yararını amaçladıklarından bütçeden belli bir oran nispetinde partilere yardımda bulunulması gerekir. Diğer bir görüşe göre ise, kamu idaresi niteliğinde olmayan siyasi partilere seçmen davranışlarını etkilemeleri için yardım yapılmasına gerek bulunmamaktadır³².

B. Partilere Devlet Yardımı Yapılmasının Aleyhindeki Görüş

Siyasi partilerin bir kamu idaresi konumuna geldiği belirtilerek devlet yardımından azami seviyede yararlanma amacı taşımalarının ve siyasi rekabeti ortadan kaldırarak mevcut partiler dışında başka partilerin demokratik sisteme katılımlarını önleme çabalarının kartel partilerin varlığına neden olduğu ifade edilmektedir³³. Siyasi partilerin finansmanında devlet yardımlarının ağırlık merkezi hâline gelmesi neticesinde, merkezden yönetime dayalı ve demokrasinin kurallarını benimseme iradesini tam olarak gösteremeyen kartel partilerinin, statükocu, devlet eksenli hareket eden ve kamu kurumu hüviyetine bürünen partilerin ortaya çıkmasına öncülük ettiği vurgulanmaktadır³⁴.

Kartel parti teorisini yansıması açısından Churchill’in, “hiç kimse demokrasinin mükemmel olduğunu veya her şeyi kapsadığını iddia etmemektedir” sözüne atfen partilerin finansmanına ilişkin normatif kuralların her zaman iyi sonuçlar vermediği ileri sürülmektedir³⁵. Siyasi partilerin harcamalarını finanse etmek üzere devlet yardımına ihtiyaç duymalarının parti ile devlet ilişkilerini birbirine bağımlı hâle

²⁵ PETAK, Zdravko/MATAKOVIC, Hrvoje: “Party Finance Regulation: Causes, Instruments and Impact”, Acta Universitatis Danubius Juridica, (1), 2015, s.107.

²⁶ MENDILOW, Jonathan: “Public Party Funding and Party Transformation in Multiparty Systems”, Comparative Political Studies, 25(1), 1992, s. 91.

²⁷ BİCHAY, Nicolas: “Public Campaign Financing and The Rise of Radical-Right Parties”, Electoral Studies, (66), 2020, s.10.

²⁸ Germany Constitutional Court, 2 BvF 2/18, 24.01.2023.

https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/2023/01/fs20230124_2bvf000218.html (Erişim: 19.12.2023).

²⁹ Mukayeseli hukukta Alman Federal Anayasa Mahkemesi’nin 1992 yılında verdiği bir kararında devlet yardımı tutarı ile ilgili belirlediği ölçütlerin örnek teşkil ettiğini aktaran KÜÇÜK, Tevfik Sönmez: Parti İçi Demokrasi, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul 2015, s.303-305.

³⁰ EKİZCELEROĞLU, Rengül: Türkiye’de Siyasi Partilerin Finansmanı ve Siyasi Rekabette Eşitlik, 1. Bası, Legal Yayıncılık, İstanbul 2016, s.76.

³¹ KÜÇÜK, s.314-315.

³² HATİPOĞLU, s.241.

³³ ATAR, Yavuz: “Kartel Parti Teorisi ve Eleştirisi: Kartel Teorisinin Çağdaş Partiler Tipolojisini Açıklamadaki Yetersizliği ve Polar Partilerin Doğuşu”, Prof. Dr. Ergun Özbudun’a Armağan, Cilt I Siyaset Bilimi, Yetkin Yayınevi, Ankara 2008, s.53.

³⁴ GENÇKAYA, Ömer Faruk: “Yeni Bir Siyasi Partiler Yasasına Doğru Öneriler: Üyelik, Liderlik, Adaylık ve Finansman” (Üyelik, Liderlik, Adaylık ve Finansman), Prof. Dr. Ergun Özbudun’a Armağan, Cilt II Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınevi, Ankara 2008, s.259.

³⁵ NITA, Anca: “Legal Framework Regarding the Financing of Political Parties And of Election Campaigns”, Revista Universul Juridic, (2), 2021, s.34.

getirdiğine işaret edilmektedir³⁶. Bu durumun, hem devlet tüzel kişiliği hem de siyasi partiler açısından devlet partisi-parti devleti ikilemine yol açma ihtimali yüksektir. Devlet partisinde, partiler devlet yardımı olmaksızın herhangi bir faaliyette bulunamayacağından devlet aygıtının birer parçası hâline dönüşecektir. Parti programları toplumun beklentilerine göre değil, resmî devlet politikalarına göre şekillenecektir. Demokratik siyasal hayatta partiler bağımsız bir özne konumundan devlet teşkilatının bir nesnesi hüviyetine bürünecektir. Parti devletinde ise, devlet yardımının büyük bir kısmını tek bir parti alacaktır. Kamu kaynakları genellikle bu partiye kanalize edilecek olup, merkezdeki devlet aygıtının yerini parti teşkilatı dolduracaktır. Parti ideolojisi doğrultusunda resmî politikalar belirlenerek diğer partilerin finansmana erişimi kısıtlanacaktır. Devlet yardımı aracılığıyla aynı siyasi partilerin var olduğu bir sistem süreklilik kazanacaktır.

Avrupa’da da siyasi partilere ilişkin düzenlemeler ile partilerin devlet yardımına olan ihtiyacı günümüzde parti-devlet ilişkilerinin yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Devlet yardımına bağımlılık ve siyasi partilere yönelik normatif düzenlemeler modern devletlerin partilere müdahale aracı işlevi görmektedir. Bu işlev, Katz ve Mair’in kartel parti teorisi ile örtüşerek siyasi partilerin demokratik hayattaki sivil toplum örgütü olma özelliğini aşındırmaktadır³⁷.

Partilere devlet yardımı yapılmasına dair diğer bir eleştiri ise, seçime katılma kriterlerinin esnek olarak düzenlendiği durumlarda birçok yeni partinin tabela partisi şeklinde kurulup devlet yardımından faydalanarak finansman rejiminin suistimaline yol açtığı yönündedir. Ters durumun ise, iktidar olabilecek yeni partilerin mevcut parti sistemi dışında tutulmasına ve sisteme girişlerinin engellenmesine neden olarak “parti sisteminin kristalleşmesine” sebebiyet verileceği değerlendirilmektedir³⁸. Ayrıca siyasi partilerin ağırlıklı olarak devlet yardımı ile finanse edilmesinin partilerin giderek seçmenle bağımlı zayıflatacağı³⁹ ve toplumun siyasileştirilmesine neden olacağı⁴⁰ kabul edilmektedir.

Partilerin türdeş olup olmaması da devlet yardımının dağıtımını etkilemektedir. Benzer ideolojik çizgide bulunan partiler siyasal çoğunluğu oluşturduğu takdirde devlet yardımından daha büyük oranda yararlanırlar. Çoğulcu demokrasilerde türdeş partilerin böyle bir avantaj elde etmesi aslında siyasal rejimin işlerliği ile tezat teşkil etmektedir. Her partinin devlet yardımından mümkün olduğu kadar eşit şartlarda yararlanması beklenirken örtülü bir ittifak oluşturan türdeş partilerin pratikte lehine işleyen bir sistem söz konusudur. Aynı durum açık ittifak kuran partiler için de geçerlidir. Oy veya milletvekili sayısı şeklinde belli bir çoğunluğu elde eden partiler de tıpkı türdeş partiler gibi devlet yardımından azami ölçüde yararlanarak diğer partilere kıyasla çok daha avantajlı bir konum elde ederler. Bu avantajlı durum seçim başarısını etkileyerek ittifak yapan partilerin hükümet etme ihtimallerini artırır ve mevcut parti sisteminin donmasına neden olur.

IV. SİYASİ PARTİLERE DEVLET YARDIMINDA ÜLKE UYGULAMALARI

Mukayeseli ülke uygulamalarında siyasi partilere devlet yardımı yapılmasının ilke ve esaslarının iki kriter üzerine inşa edildiği görülmektedir. Bunlardan birincisi, ölçülülüktür. Ölçülülük kriterinde, siyasi partiler milletvekili seçim sonuçlarına göre elde ettikleri başarı oranında yardıma hak kazanır. İkinci kriter ise, eşitliktir. Eşitlik kriterinde, siyasi partiler arasında herhangi bir farklılık gözetilmeksizin her partiye aynı tutarda yardım yapılır. Ölçülülük ve eşitlik kriterleri temelinde inşa edilen siyasi partilere devlet yardımı sistemi ülkeler arasında farklılık göstermektedir⁴¹. Ancak devlet yardımı dağıtımına ilişkin olarak oy oranı, milletvekili sayısı gibi objektif kriterler dışında muğlak ve siyasi saiklerle düzenlenen başka kriterler bulunmaktadır⁴². Parti üye sayısı da objektif bir kriter olarak belirtilebilir⁴³.

Bu genel kriterler çerçevesinde Çek Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi, milletvekili seçim sonuçlarına göre asgari oy oranını elde edemeyen partilerin devlet yardımından mahrum bırakılmasına yönelik Kanun’un iptali istemiyle yapılan başvuruda, söz konusu düzenlemenin partiler arasında eşitsizliğe neden olduğunu ve siyasal yarışta sekteye uğrattığını gözlemlemiştir. Yüksek Mahkeme, bahse konu Kanun’un büyük partileri kayırma amaçlı olarak kabul edildiği, bazı partiler lehine avantaj sağladığı ve bu sistemin anayasal dayanaktan yoksun olduğu sonucuna varmıştır⁴⁴.

Avrupa Birliği Konseyi partilerin finansmanına ilişkin tavsiye kararında, devletlerin ve vatandaşlarının siyasi partileri destekleyebilecekleri kabulünden hareket etmektedir. Buna göre devlet yardımının vatandaşların ödediği vergilerin siyasi olarak tercih etmedikleri partilerin finansmanında kullanılmaması, aksi takdirde partilerin sivil toplum örgütünden devletin bir kurumuna dönüşeceği, yeni

³⁶ AYAN MUŞİL, Pelin: “Assessing The Level of Party Cartelization in Contemporary Turkey”, in Sayari, S./Ayan Musil, P./Demirkol, Ö (ed.), Party Politics in Turkey: A Comparative Perspective. Routledge, London 2018, s.94.

³⁷ INGRID, Van Biezen/KOPECKY, Petr: “The Cartel Party and The State: Party–State Linkages in European Democracies”, Party Politics, 20(2), 2014, s.179.

³⁸ SANTANO, Ana Claudia: “Partidos Políticos, Campañas Electorales y Mecanismos de Financiación en el Derecho Comparado”, Revista De Derecho Público, (82), 2015, s.287.

³⁹ PODOLNJAK, Robert: “Money and Politics: Legally Regulating the Financing of Political Parties and Election Campaigns in Comparative Perspective”, Zagreb Law Review, 11(1), 2022, s.43.

⁴⁰ BOSUTER, Kudret: Türk Siyasi Partiler Sisteminde Parti İçi Demokrasi, Ulusal Basımevi, Ankara 1969, s.129.

⁴¹ EKİZCELEROĞLU, s.78.

⁴² GENÇKAYA, Üyelik, Liderlik, Adaylık ve Finansman, s.262.

⁴³ ÇOBAN, Ali Rıza: “Devlet Siyasi Partilere Hakça Ve Yeterli Düzeyde Yardım Yapıyor Mu?”, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 12(1), 2008, s.606.

⁴⁴ Czech Republic Constitutional Court, Pl. US 53/2000, 27.02.2001.

[http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/cze/cze-2001-1-005?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$&=5Bfield_E_Thesaurus%3A04.05.10.02*%5D%20\\$X=server\\$3.0#LPHit1](http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/cze/cze-2001-1-005?f=templates$fn=document-frameset.htm$&=5Bfield_E_Thesaurus%3A04.05.10.02*%5D%20$X=server$3.0#LPHit1) (Erişim: 08.12.2023).

kurulan partilerin parlamentoda temsil edilmesini engelleyerek mevcut partilerin konumlarını devam ettirecekleri tezine karşılık, partiler arasındaki eşitliğin sağlanmasına katkı sunacağı ve baskı gruplarının partiler üzerindeki etkisinin kısıtlanacağı ileri sürülmüştür⁴⁵. Konsey, devlet yardımının “mâkul” bir seviyede olması gerektiğini vurgulamış, ancak mâkul seviyeden ne anlaşılması gerektiğini üye devletlerin kendilerinin belirleyebileceğini ifade etmiştir⁴⁶.

Bazı ülkelerde siyasi partilere devlet yardımının şekli, kriterleri ve oranı mukayeseli olarak aşağıdaki tabloda özetlenmiştir⁴⁷.

Tablo 1: Devlet Yardımına İlişkin Yabancı Ülkelerin Mukayesesi

Ülke	Kamu Finansmanı	Kriter	Oran
Fransa	Düzenli Olarak	Bir Önceki Seçimde Alınan Oy Oranı ve Partilerin Gösterdiği Aday Sayısı	En Az 50 Adayın Desteklenmesi ve En Az %1 Oy
Almanya	Düzenli Olarak ve Seçim Kampanyaları	Temsil, Bir Önceki Seçimde Alınan Oy Oranı ve Kazanılan Sandalye Sayısı, Seçime Katılım ve Siyasi Parti Olarak Kayıt	%3
Yunanistan	Düzenli Olarak	Temsil, Bir Önceki Seçimde Alınan Oy Oranı ve Partilerin Gösterdiği Aday Sayısı	%1,5
İtalya	-	-	-
Hollanda	Düzenli Olarak	Temsil, Bir Önceki Seçimde Alınan Oy Oranı, Üye Sayısı ve Siyasi Parti Olarak Kayıt	En Az 1000 Üye ve Parlamentoda 1 Sandalye Sayısı
Norveç	Düzenli Olarak	Temsil ve Bir Önceki Seçimde Alınan Oy Oranı	En Az %2,5 Oy veya Parlamentoda 1 Sandalye Sayısı
Rusya Federasyonu	Düzenli Olarak ve Seçim Kampanyaları	Bir Önceki Seçimde Alınan Oy Oranı	En Az %3 Oy
İspanya	Düzenli Olarak ve Seçim Kampanyaları	Temsil	-
İsveç	Düzenli Olarak	Temsil ve Önceki Seçimlerde Alınan Oy Oranı	Son İki Seçimden Birinde En Az %2,5 Oy veya Parlamentoda 1 Sandalye Sayısı
İsviçre	-	-	-
Birleşik Krallık	Düzenli Olarak	Temsil	Avam Kamarasında En Az 2 Sandalye Sayısı
Türkiye	Düzenli Olarak ve Seçim Kampanyaları	Bir Önceki Seçimde Alınan Oy Oranı	En Az %3 Oy

Avrupa’da siyasi partiler özel finansman kaynaklarıyla mali sürdürülebilirliklerini sağlarken, II. Dünya Savaşından sonra devlet yardımının hukukî altyapısının oluşturulması finansman sisteminde yeni bir dönemin başlangıcına işaret etmiştir. Artık siyasi partiler ve devlet arasındaki ilişkilerin mahiyeti yeni bir hâl almaya başlamıştır⁴⁸. Birçok Avrupa ülkesinde siyasi partilerin devletçe finansman yöntemi benimsenmiştir. Devlet yardımı genel olarak oy oranı kriterine göre yapılmaktadır. Siyasi partilere yapılacak toplam yardım tutarının, toplam geçerli oy oranının partilerin aldıkları yüzdelik oy oranına bölünmesi ile dağıtımı öngörülmüştür⁴⁹. Hatta siyasi partilerin Avrupa Birliği Parlamentosu seçimlerine yönelik yaptıkları harcamaların finansmanı da devlet tarafından karşılanmaktadır. Bu yöntemle siyasi partilere devlet yardımı uygulaması ulus üstü bir boyuta evrilmiştir⁵⁰.

Yukarıdaki tabloya bakıldığında, siyasi partilere devlet yardımının olağan bir uygulama hâlini aldığını söylemek mümkündür. Avrupa’da devlet yardımına esas alınan kriterler ve oranlar değişkenlik gösterse de, devlet yardımının partilerin temel gelir kaynakları arasında yer aldığı görülmektedir. Bu durumun partilere avantaj veya dezavantaj sağladığı tartışmaları bir kenara bırakıldığında Avrupa’daki siyasi partilerin devlet yardımına bağımlı olduğu gerçeği karşımıza çıkmaktadır.

ABD’de ise, Kongre ve Başkanlık seçimlerinde devletin mali yardımına ilişkin farklılık göze çarpmaktadır. Başkanlık seçimlerinin aksine Kongre seçimlerinde adaylara herhangi bir mali yardım yapılmamaktadır. Başkan adayları mali yardım alıp almama hususunda takdir yetkisine sahip olmakla beraber, mali yardım alınması hâlinde bu yardım azami yapılabilecek yardım tutarı ile sınırlıdır⁵¹. Afrika’da devlet yardımından faydalanabilecek partiler hükümet görevini üstlenen partiler ile sınırlıdır. Başka bir anlatımla, iktidara gelen parti veya partilere devlet yardımı yapılmaktadır. Seçim sonucunda yönetim yetkisini elde eden parti veya partiler yapılacak devlet yardımı ile de varlıklarını devam ettirme imkânına sahip olmaktadır. Parti-devlet ilişkilerinin iç içe geçtiği bu tür sistemlerde baskın partiler rol oynamaktadır⁵².

⁴⁵ PODOLNJAK, s.30.

⁴⁶ PODOLNJAK, s.31.

⁴⁷ International Idea: “Political Finance Database”, https://www.idea.int/data-tools/data/question?question_id=9212&database_theme=302, (Erişim: 22.11.2023).

⁴⁸ INGRİD, Van Biezen/KOPECKY, Petr: “The State And The Parties Public Funding, Public Regulation and Rent-Seeking in Contemporary Democracies” (The State And The Parties), Party Politics, 13(2), 2007, s.238.

⁴⁹ NITA, s.27.

⁵⁰ UZUN, Cem Duran: Anayasa Hukuku Açısından Siyasi Partilerin Finansmanı, Adalet Yayınevi, Ankara 2010, s.44.

⁵¹ TEZİÇ, Erdoğan: Anayasa Hukuku, 25. Bası, Beta Yayınları, İstanbul 2021, s.389-390.

⁵² INGRİD/KOPECKY, The State And The Parties, s.251.

ABD'deki sistemin, Afrika'daki sisteme kıyasla daha demokratik olduğu açıktır. ABD'de hem Başkanlık seçimlerine katılan bütün adaylara isteğe bağlı olarak yardım yapılmakta hem de bu adayların temsil ettiği partilerin Kongre seçimlerinde ikinci defa yardım almasının önüne geçilmektedir. Afrika'da ise, devlet yardımı sadece iktidar partisinin harcamalarının finansmanına hizmet etmektedir. Diğer partiler varsa özel gelir kaynaklarından yararlanarak seçime katıldığından aynı partilerin seçimi kazanma olasılığı daha yüksektir. Bu sistemde, iktidar partisi zamanla bütün imkânları tek başına kendi uhdesinde topladığından yeni partilerin kurulması ya da kurulsu dâhi birkaç seçim döneminden sonra siyasi hayatının devamı pek mümkün değildir.

Uluslararası bölgesel örgütler incelendiğinde de, Avrupa Birliği ülkelerinde genel olarak kamu finansman rejimi bulunmakta, sadece İtalya ve Malta'da partilere devlet yardımı yapılmamaktadır⁵³. Arap Birliği'ni oluşturan 15 ülkeden Komor Adaları, Mısır, Lübnan, Moritanya ve Sudan'da siyasi partilere mali destek sağlanmaktadır⁵⁴. Afrika Birliği ülkelerinden Botsvana, Gana, Gine, Gine-Bissau, Liberya ve Gambiya'da kamu dışındaki finansman kaynakları kullanılmaktadır⁵⁵. Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği'nde ise, kamu finansmanı birliğe üye ülkelerin yarısında uygulanmaktadır. Malezya, Myanmar, Filipinler ve Singapur'da parti finansman sisteminde kamunun desteği bulunmamaktadır⁵⁶.

V. TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİLERE DEVLET YARDIMI

Tarihsel olarak Türkiye'de siyasi partilere devlet yardımı uygulaması yaklaşık 60 yıllık bir geçmişe sahiptir. 1961 Anayasası döneminde başlayan partilere devlet yardımı birçok düzenlemeye konu olmakla beraber günümüzde de varlığını devam ettirmektedir. Türkiye'deki sistemin anlaşılabilmesi için 1961 ve 1982 Anayasası dönemlerini ayrı ayrı incelemek yerinde olacaktır.

1961 ve 1982 Anayasası döneminde devlet yardımı sürekli olarak kanun koyucunun gündemini meşgul etmiştir. 1971 ve 1995 yıllarında yapılan Anayasa değişiklikleri devlet yardımına ilişkin düzenleme yapma ihtiyacını ortadan kaldırmamıştır. Benzer şekilde yasal düzenlemelerin yapılış gerekçeleri de devlet yardımına dair yürürlüğe giren her normun hukukî çare olmadığını göstermiştir.

A. 1961 Anayasası Döneminde Siyasi Partilere Devlet Yardımı

1961 Anayasasının kabulüne kadar olan dönemde siyasi partilere yönelik devletin mali yardımında bulunması söz konusu değildi. Bunun yerine siyasi partilere 5392 sayılı Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü Kanunu'nun 23. maddesi ile kamuya ait kitle iletişim araçlarından yararlanma ve 5545 sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanunu'nun 52. maddesi ile vergi muafiyeti tanınmıştı. 1961 Anayasasının ilk hâlinde de devlet yardımı ile ilgili herhangi bir kural bulunmamaktaydı. 1965 yılında yayımlanan 648 sayılı Kanun ile partilere devlet yardımı uygulaması başlamış, bu durum partilerin topluma yönelik faaliyetlerinin bulunduğu ve parti tüzel kişiliklerinin sahip olduğu hukukî teminat ile gerekçelendirilmiştir⁵⁷.

1965 yılında yayımlanan 648 sayılı Kanun ile siyasi partilere doğrudan devlet yardımında bulunulmasından bahsedilmiş ve partilerin gelir kaynakları düzenlenmiştir⁵⁸. Siyasi partilere devlet yardımlarının sürekli ve yıllık olarak yapılması öngörülmüştür. Bunun dışında seçim dönemlerindeki kampanya harcamaları devlet yardımı kapsamında değildir⁵⁹. Partiler en az %5 oy oranı olmak üzere genel seçimde aldıkları oy oranı nispetinde dilim usulüne göre devlet yardımından yararlanmaktadır.

1968 yılında yürürlüğe giren 1017 sayılı Kanunla, 648 sayılı Kanunda yer alan hüküm değiştirilerek suretiyle devlet yardımından yararlanacakların kapsamı genişletilmiş, genel seçimlerde en az %5 oy alan partilerin yanı sıra genel seçimlere katılmayan ve meclis üye tamsayısının en az %5'i oranında milletvekili bulunup il ve ilçe merkezlerinde teşkilatlanmasını tamamlamış partilerin de devlet yardımı alabileceği kurala bağlanmıştır.

1017 sayılı Kanunla yapılan değişikliğin iptali istemiyle yapılan başvuru sonucunda, Anayasa Mahkemesi, siyasi partilerin faaliyetlerinin kamu yararı niteliği taşıdığı ve bu nedenle partilerin kamu yararına çalışan kuruluşlar olduğundan hareketle partilere verilen devlet yardımının kamu gideri olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Dolayısıyla partilere devlet yardımı yapılmasında ilkesel olarak anayasaya aykırılık bulunmadığı ifade edilmiştir. Bazı partilerin Kanun'un aradığı koşullar nedeniyle devlet yardımından yararlanamamasının adalet ve eşitlik ilkelerine aykırılık teşkil ettiği, birtakım saiklerle her dönemde sübjektif ölçütler geliştirilerek partiler arasında ayırım yapılmasının keyfiliğe neden olacağı gerekçesiyle anılan değişiklik anayasaya aykırı bulunmuştur⁶⁰.

Anayasa Mahkemesi'nin iptal kararı üzerine 1970 yılında yapılan 1219 sayılı Kanun değişikliğiyle partilere devlet yardımı genel seçimlerde en az %5 oy oranına sahip olma koşuluna bağlanmış, bu defa dilim usulü yerine oy oranı esas alınmıştır. Bu değişikliğin iptali istemiyle yapılan başvuru neticesinde ise,

⁵³ International Idea: "Political Finance Database", https://www.idea.int/data-tools/data/region-compare?database_theme=302&question_id=9212&typeA=political_entity®ionA=142733, (Erişim: 15.12.2023).

⁵⁴ International Idea: "Political Finance Database", https://www.idea.int/data-tools/data/region-compare?database_theme=302&question_id=9212&typeA=political_entity®ionA=142729, (Erişim: 15.12.2023).

⁵⁵ International Idea: "Political Finance Database", https://www.idea.int/data-tools/data/region-compare?database_theme=302&question_id=9212&typeA=political_entity®ionA=142721, (Erişim: 15.12.2023).

⁵⁶ International Idea: "Political Finance Database", https://www.idea.int/data-tools/data/region-compare?database_theme=302&question_id=9212&typeA=political_entity®ionA=142725, (Erişim: 15.12.2023).

⁵⁷ SAĞLAM, Fazıl: Siyasal Partiler Hukukunun Güncel Sorunları, Beta Yayınları, İstanbul 1999, s.87.

⁵⁸ EKİZCELEROĞLU, s.107-108.

⁵⁹ UZUN, s.132.

⁶⁰ AYM, 18-19.02.1969, E.1968/26, K.1969/14.

Anayasa Mahkemesi 1969 yılındaki içtihadını değiştirerek siyasi partilere devlet yardımı yapılmasının ilke olarak anayasaya aykırı olduğuna karar vermiştir⁶¹.

Her iki iptal kararı üzerine 1971 yılında 1421 sayılı Kanunla gerçekleştirilen değişiklik ile 648 sayılı Kanundaki düzenleme esnetilerek genel seçimlerde mecliste grup oluşturacak milletvekili sayısına sahip olan partilerin de yardım alabileceği anayasaya dercedilmiştir. 1971 yılında siyasi partilere devlet yardımının anayasal güvenceye kavuşturulması partilerin harcamalarının finansmanı sorunuyla ilgilidir⁶².

Anayasa değişikliğinin akabinde 1974 yılında yürürlüğe giren 1802 sayılı Kanunla devlet yardımı yeniden düzenlenmiş, genel seçimlerde en az %5 oy alan partiler ile mecliste grup kuracak sayıda milletvekilliği kazanan partilerin devlet yardımından seçimde aldıkları oy oranına göre yararlanacakları kabul edilmiştir.

1961 Anayasası döneminde partilere devlet yardımı yapılmasının kriterlerinin standart olarak belirlendiğini söylemek güçtür. Gerek Anayasa Mahkemesi'nin içtihat değişikliği gerekse de kanun koyucunun yaptığı değişiklikler objektif esaslara dayalı bir devlet yardımı sisteminin kurgulanmadığını göstermektedir. Anayasa Mahkemesi'nin siyasi partilerin hukukî statüsünün ne olduğuna ilişkin farklı yönde yaptığı değerlendirmeler nedeniyle devlet yardımının gerekliliği hususu tartışılmalıdır. Partilerin bu yardımı karşılıksız bir finansman kaynağı olarak görmeleri kendi amaçları doğrultusunda her defasında yeni bir sistem oluşturmalarına neden olmuştur. Demokrasinin temel ilkelerinden uzak olan bu yaklaşım parti isimleri değişse de 1982 Anayasası döneminde de devam etmiştir.

B. 1982 Anayasası Döneminde Siyasi Partilere Devlet Yardımı

1982 Anayasasının ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun siyasi partilere ilişkin getirdiği kısıtlayıcı hükümler ve olumsuz bakış açısı, partilerin nasıl finanse edileceği ve hangi finansman kaynaklarını kullanacağı hususunda da gözlemlenmiştir⁶³. Bu dönemde devlet yardımı ilk kez 1984 yılında ve 3032 sayılı Kanunla, 2820 sayılı Kanunda yapılan değişiklik ile düzenlenmiştir. Buna göre, en son yapılan Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) seçimlerine katılma hakkı tanınan ve %10'luk genel barajı aşan partilere devlet yardımı yapılması öngörülmüştür. Partilere devlet yardımının dağıtımında kazandıkları milletvekili sayısı esas alınmıştır.

1987 yılında ve 3349 sayılı Kanunla yapılan değişiklik, Kanunun yürürlük tarihi itibarıyla mecliste grubu bulunan partilerin 1983 ve 1984 yıllarında yapılan seçimlere girmemelerine rağmen devlet yardımından yararlanabileceklerini düzenlemiştir. Anayasa Mahkemesi bu değişikliğin iptali istemiyle yapılan başvuruyu hukuk devleti ve eşitlik ilkelerine aykırı bulmayarak reddetmiştir⁶⁴.

1988 yılında ve 3470 sayılı Kanunla yapılan değişiklikte, TBMM seçimlerinde %7'den fazla oy alan partilere devlet yardımı yapılacağı hususu benimsenerek daha fazla partinin yardımdan yararlanmasının önü açılmıştır. Bu değişiklik de iptal davasına konu olmuş, Anayasa Mahkemesi'nce hukuk devleti ve eşitlik ilkeleri ile demokrasinin korunması ve siyasi partilerin demokratik siyasal hayatın zorunlu unsurları olmaları yönünden anayasaya aykırı bulunmamıştır⁶⁵.

1992 yılında ve 3789 sayılı Kanun değişikliğiyle birlikte devlet yardımı yapılacak partilerin sayısı daha da artırılmıştır. Buna göre mecliste en az 3 milletvekiline sahip olup devlet yardımından yararlanamamış ve seçimlere katılma hakkı için gerekli olan örgütlenmesini yerine getirmiş partiler yardım alabilecektir.

1995 yılında ve 4121 sayılı Anayasa değişikliği ile siyasi partilere devletçe “yeterli düzeyde” ve “hakça” yardım yapılacağına ilişkin kural anayasal güvenceye bağlanmıştır. Devlet yardımının anayasada düzenlenme nedeni, Anayasanın 73. maddesinde yer alan “kamu gelirleri kamu giderlerini karşılamak için alınır” ilkesinin bu yardımın anayasal dayanağı olarak kabul edilmemesidir⁶⁶. Öte yandan, devlet yardımı tutarı için azami bir oranın belirlenmemiş olmasının “kendisi için yasa” kavramı ve anayasal güvencenin sağladığı güç ile devlet yardımının artırılmasına yönelik yeni düzenlemeler yapılmasına neden olabileceği belirtilmektedir⁶⁷.

Anayasa değişikliğinden sonra 1999 yılında ve 4445 sayılı Kanunla yapılan değişiklik, partilerin TBMM seçimleri neticesinde aldıkları oy oranına göre yardım yapılacağına kurala bağlamıştır. 2014 yılında ve 6529 sayılı Kanun değişikliği de, oy oranı kriterini ölçüt kabul ederek TBMM seçimlerinde en az %3 oy alan partilerin devlet yardımından yararlanacağına işaret etmiştir.

Sonuç olarak, 1982 Anayasası döneminde siyasi partilere devlet yardımı yapılmasının ölçütleri sürekli değişiklik göstermiştir. Bu dönemde TBMM seçim sonuçları, yerel seçim sonuçları, siyasi partilerin milletvekili sayısı ve siyasi partilerin TBMM seçiminde aldıkları oy oranı devlet yardımı dağıtımında kullanılan yasal ölçütler olmuştur⁶⁸.

VI. TÜRKİYE'DEKİ MEVCUT DURUMUN DEĞERLENDİRİLMESİ

Türkiye'deki siyasi partilerin finansman yöntemi, partilere düzenli yapılan yıllık yardım ve seçim kampanya harcamalarının karşılanması şeklinde belirlenmiş olup anılan yöntem Kıta Avrupası'ndaki

⁶¹ AYM, 02.02.1971, E.1970/12, K.1971/13.

⁶² TİKVEŞ, Özkan: “Partilere Yapılan Devlet Yardımının Hukuki Yönü”, İstanbul Hukuk Mecmuası, 37(1-4), 1971, s.151.

⁶³ KARAKOÇ, Rifat: “Türkiye’de Siyasi Partilere Devlet Yardımı”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 20(79), 2021, s.1407.

⁶⁴ AYM, 05.01.1988, E.1987/14, K.1988/1.

⁶⁵ AYM, 06.07.1989, E.1988/39, K.1989/29.

⁶⁶ KOÇ, Emin: “Siyasi Partilere Devlet Yardımı”, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, IV(1), 2009, s.78.

⁶⁷ SAĞLAM, s.91.

⁶⁸ EKİZCELEROĞLU, s.126.

partilerin finansman sistemi ile aynıdır⁶⁹. Avrupa'daki anayasal düzenlemeler çerçevesinde siyasi partilere devlet yardımının dağıtımında birtakım ilkeler gözetilmektedir. Dağıtımdan her siyasi görüşten partinin faydalanması için nesnel ve adil kriterler esas alınmaktadır. Siyasal eşitlik ve kaynakların dağıtımında verimlilik ilkesi ön plana çıkmaktadır. Partilerin özel finansman kaynakları da olduğu ve resmî bir devlet idaresi statüsünün bulunmadığı kabul edilmektedir⁷⁰. Türkiye'deki devlet yardımı sistemine yönelik eleştirilerin toplandığı nokta ise dağıtıma esas alınan kriterlerdir⁷¹.

1961 Anayasasında ve 1982 Anayasasında yapılan 1995 yılındaki değişikliğe kadar siyasi partilere devlet yardımının nasıl yapılacağına ilişkin kriterler ve söz konusu kriterlerin belirlenmesine yönelik ilkeler düzenlenmemiştir. 1995 yılı Anayasa değişikliğiyle birlikte devlet yardımlarının hakça ve yeterli düzeyde yapılacağına dair iki kriter öngörülmüştür. Siyasi partilerin yararlanacağı devlet yardımı tutarını ifade eden "yeterli düzeyde" kriteri, partilerin işlevlerini yerine getirebilmelerine imkân tanıyacak düzeyde olmasını gerektirir. Başka bir anlatımla, siyasi partilerin tüm harcamalarının finansmanı devlet tarafından yapılacak yardımla karşılanmamalı ve devlet yardımı siyasi partilerin tek gelir kaynağı olmamalıdır. "Hakça" kriteri ile de, devlet yardımı yapılacak siyasi partilerin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Şüphesiz hangi partilerin devlet yardımından yararlanabileceğinin tespitinde başvurulacak mutlak eşitlik ve adalet ilkesi ile toplumsal tercih arasında adil bir dengenin kurulmasının zorluğu karşısında genel olarak seçimlerde alınan oy oranı bu zorluğun aşılmasında tercih edilmektedir⁷². Diğer bir ifadeyle, örgütlenmesini tamamlayarak seçmen teveccühünü kazanan siyasi partilere adilane bir şekilde devlet yardımı dağıtılır⁷³. Bu kriterler muğlak düzenlendiğinden devlet yardımının dağıtımı kanun koyucunun iradesine bağlı olarak yasal değişikliğe konu olabilir. Uygulamadaki örnekler de objektif birtakım ilkeler ile bu kriterlerin içinin doldurulmasından ziyade partilerin subjektif amaçları doğrultusunda söz konusu kriterlerin yorumlandığını göstermektedir.

Anayasa değişikliğinin kabulü sırasında siyasi partilere yeterli düzeyde yardım yapılacağına öngörülmesinin pratikte bir karşılığının olmayacağı tartışmaları yaşanmıştır. Yeterli düzey için makul kabul edilebilecek oranın belirlenmesindeki güçlük, aslında anayasa değişikliğinden umut edilen etkinin gerçekleşmeyeceği düşüncesinden ileri gelmektedir⁷⁴. Zaman içerisinde bu görüşün geçerliliği varlığını koruyarak siyasi partilerin finansman yönteminden, devlet yardımı tutarının nasıl tespit edileceğine dair birtakım yasal değişikliklerin yapılmasına yönelik kanun koyucu nezdinde girişimlerde bulunulmuştur. Nitekim, 1961 ve 1982 Anayasaları döneminde doğrudan devlet yardımlarına yönelik kanun koyucu tarafından sürekli bir biçimde düzenlemeler yapılmış ve bu düzenlemelerin iptali istemiyle yargı yoluna başvurulmuştur. Çünkü hükümet görevini üstlenen parti ya da partiler devlet yardımlarını siyasi rekabette kendilerine avantaj sağlayacak şekilde düzenleme yoluna gitmiştir. Anayasa Mahkemesi de 1961 Anayasası dönemindeki yaklaşımını terk ederek 1982 Anayasası döneminde siyasi partilere devlet yardımı yapılmasını anayasaya aykırı bulmamıştır⁷⁵.

Anayasal güvenceye karşın Türkiye'de siyasi partilere devlet yardımı yapılmasının amacının kamusal bir yarardan ziyade iktidara alternatif olan ya da olabilecek partilerin bölünmesine ve bazı partilerin diğerlerine kıyasla desteklenmesine hizmet ettiği belirtilmektedir. Bu durum karşısında sadece seçim dönemlerinde ve her siyasi partiye seçim harcamalarının finansmanı için oy oranı nispetinde yardım yapılmasının hakkaniyetli olacağı yönünde bir çözüm önerisi sunulmaktadır⁷⁶. İkinci bir öneri ise, partilerin diğer gelirleriyle orantılı olarak devlet yardımı yapılmasıdır⁷⁷. Çözüm önerileri arayışı ve devlet yardımı pratiği Anayasanın 68. maddesinin son fıkrasında yer alan partilere yeterli düzeyde ve hakça devlet yardımı yapılmasına ilişkin kuralın fonksiyonelliğini yitirdiği sonucuna ulaştırmaktadır.

Türkiye'de devlet yardımından genel olarak iktidar ya da iktidara alternatif büyük partiler faydalanmaktadır. Yeni kurulan bir siyasi partinin harcamalarının finansmanı için ihtiyaç duyduğu öz kaynağı her zaman için yeterli seviyede olmayabilir. Bu nedenle, devlet yardımına hak kazanabilmek için zorunlu olan oy oranının elde edilmesinden önce söz konusu partiler harcamalarının finansmanına yönelik ekonomik güç gruplarının desteğine ihtiyaç duyarlar. Dolayısıyla Türkiye'deki siyasi partilere yapılan devlet yardımının çoğulculuğa uygun düşmediği kabul edilmektedir⁷⁸.

Parti içi demokrasi ilkesi ile devlet yardımı arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. Devlet yardımının partilerin merkez ve yerel teşkilatları arasında hakkaniyete uygun dağıtımı parti içi demokrasi

⁶⁹ GENÇKAYA, Siyasi Partilere ve Adaylara Devlet Desteği, s.193.

⁷⁰ PETER, s.185-186.

⁷¹ ÇOBAN, s.624.

⁷² ÜZÜN, s.178-181. "Yeterli düzeyde" ve "hakça" kriterlerinin diğer tanımlarına ilişkin olarak Bkz. AYM, 30.07.2007, E.2007/59, K.2007/75, AYM, 20.11.2008, E.2008/42, K.2008/167, DÖNER, Ayhan: Türk Anayasa Hukuku, 3. Bası, Yetkin Yayınevi, Ankara 2023, s.254.

⁷³ EVRAN TOPUZKANAMIŞ, Şafak: "Siyasi Partilere Devlet Yardımı", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 14(2), 2012, s.178.

⁷⁴ TBMM Tutanak Dergisi: <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d19/c088/tbmm19088123ss0861.pdf>, (Erişim: 28.12.2023).

⁷⁵ ÜZÜN, s.152-153.

⁷⁶ TEZİÇ, s.393.

⁷⁷ KARAKAŞ, Mehmet: "Transparency And Accountability In Political Financing In Turkey", Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 15(2), 2014, s.95.

⁷⁸ BATUM, Süheyl/YILMAZ, Didem/KÖYBAŞI, Serkan: Anayasa Hukuku Temel Kavramlar ve Genel Esaslar, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul 2021, s.612-613.

ilkesinin bir gereğidir⁷⁹. Aksi takdirde parti karar organlarının inisiyatifine bırakılan devlet yardımının kullanım şekli yerel teşkilatların iradesinin ipotek altına alınmasının bir aracı hâline dönüşebilir. Bu aracın sağlayacağı faydayı gözeten yerel teşkilatlar partinin desteklemediği politikalarına sessiz kalabilir. Neticede parti tabanının iradesini yansıtmayan politikaların partinin bütününe temsil ettiği düşüncesi sadece bir varsayımdan ibaret olacaktır. Türkiye’de de genel olarak bu varsayımın geçerli olduğu söylenebilir.

Siyasi partilerin devlet yardımına bağımlılık düzeyi arttıkça üyelerinin mali desteğine olan ihtiyacı azalacağından parti içi demokrasi ilkesi zedeleneyecektir⁸⁰. Partiler için üyelik kağıt üzerinde nicel olarak anlam ifade edecek, üyelerin partilerine olan aidiyeti zayıflayacaktır. Zaman içerisinde devlet yardımının etkisiyle partiler ve üyeleri arasındaki kurumsal bağ ortadan kalkacaktır. Her ne kadar Anayasanın 69. maddesinin (1) numaralı fıkrasında parti içi düzenlemeler ve çalışmaların demokrasi ilkesine uygun olacağı kuralına yer verilmişse de Türkiye’deki mevcut sistem maalesef olumsuz bir yöne doğru değişim riskini barındırmaktadır. Bu nedenle parti içi demokrasinin gelişimi ve partilere finansman desteği sağlayan baskı gruplarının partiler üzerindeki nüfuz alanını kırmak için parti-üye hukukî ilişkisini yıpratmayacak tutarda devlet yardımı yapılması önerilmektedir⁸¹.

2017 yılı Anayasa değişiklikleriyle beraber Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçildiğinden siyasi partilere devlet yardımının yeniden değerlendirilmesi ihtiyacı doğmuştur. Devlet yardımıyla ilgili mevcut anayasal ve yasal normların bile parlamenter hükümet sisteminde tartışmalı olduğu ve beklenen faydayı sağlamadığı gözlemlenirken, yeni sistemde düzenleme yapma gerekliliği açıktır. Özü itibarıyla yeni hükümet sistemi herhangi bir siyasi parti ile üyelik, genel başkanlık gibi hukukî ilişkisi olup Cumhurbaşkanlığı seçilen kişilerin var olan bu ilişkisini devam ettirmesine imkân tanıdığından mevcut diğer partiler ya da yeni kurulacak partiler aleyhine devlet yardımı dağıtımı söz konusu olacaktır.

Anayasanın 77. maddesi gereğince TBMM ve Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin aynı tarihte yapılması öngörülmüştür. TBMM seçimlerine katılan partiler en az %3 geçerli oy aldığı takdirde devlet yardımına hak kazanmaktadır. Yine, Anayasanın 101. maddesi, siyasi partilerin Cumhurbaşkanlığına aday gösterebileceklerini düzenlemekte, Cumhurbaşkanının varsa siyasi kimliğini korumasını olanaklı kılmaktadır. Cumhurbaşkanlığı seçiminde adaylara bağış ve yardım yapılabilirdiği de dikkate alındığında, hem TBMM seçimlerine katılıp devlet yardımına hak kazanabilmek için gerekli asgari oy oranını alan parti yardımdan yararlanmakta hem de o parti ile ilişkisi bulunan ve aday gösterilen kişi yardım alabilmektedir. Böylece, gösterdiği aday Cumhurbaşkanlığı seçilen parti diğer partilere kıyasla devlet yardımı hususunda avantaj sağlamaktadır. Gösterdiği aday Cumhurbaşkanlığı seçilen parti söz konusu seçim için herhangi bir harcamaya katlanmadığı gibi, iktidarda olan veya iktidara alternatif büyük partilerin adaylarına daha fazla yardım yapılmaktadır.

Seçim dönemlerinde partilere iki defa yardım yapılması da devlet yardımının getirilme amacından uzaklaşıldığını göstermektedir. Genel ve yerel seçimlerin yapıldığı yıllarda partilerin finansman ihtiyacının karşılanmasına ilişkin yeni bir hukukî zorunluluk olmadığı hâlde devlet yardımı tutarının artırılması izaha muhtaçtır. Bu dönemde partilerin seçim harcamalarındaki artış nedeniyle daha yüksek tutarda yardım yapıldığı ileri sürülse bile, partilere her yıl belli tutarda yardımda bulunduğu dikkate alındığında söz konusu gerekenin yerinde olmadığı anlaşılmaktadır. Genel seçimlerde üç kat, yerel seçimlerde ise iki kat devlet yardımı yapılmasına ilişkin düzenlemenin gerekçesinde de herhangi bir açıklama yapılmadığı görülmektedir⁸². Siyasi partilerin kamu kaynağından daha çok yararlanması amacıyla getirildiği anlaşılan kuralın demokrasi ya da partilerin varlık gayesiyle bağdaşmadığı açıktır.

Ekonomik açıdan güçlü baskı gruplarının siyasete etkisini engellemek, eşit şartlarda siyasal rekabetin gerçekleşmesine yardımcı olmak ve harcama-gelir dengesini sağlamak amacıyla⁸³ normatif hâle getirilen devlet yardımının kendisinden beklenen etkiyi sağlayamadığı düşüncesinin en son yapılan anayasa değişikliğiyle daha da görünür kılındığı ifade edilebilir. Devlet yardımından pay alabilmek için partiler arasındaki eşitsiz siyasal yarışın sadece büyük partiler arasında geçme durumuna dönüştüğü söylenebilir. Oy oranı kriterini sağlayamayan küçük partilerin finansman ihtiyacı nedeniyle bir süre sonra seçimlere katılmalarının zorlaşarak siyasi varlıklarının sona ereceği ve yeni partilerin kurulmasının güçleşeceği olgusu her zaman mümkün olabilir.

Yeni kurulan siyasi partiler henüz seçimlere katılmadığından gerek parti programlarını kamuoyuna tanıtabilmeleri gerekse de demokrasinin gelişmesi için devlet teşviki ile desteklenmeleri gerekir. Bu partiler herhangi bir farklılık gözetilmeksizin devlet teşvikinden yararlanarak pozitif ayrımcılığa tâbi tutulmalıdır. Devlet teşviki adı altında belli bir süreyle yapılacak mali yardım yeni kurulan partilerin seçmenler tarafından tercih edilebilirliklerine imkân sağlayacaktır. Seçmenlerin teveccühünü kazanan partilerin iktidara alternatif olarak ortaya çıkmaları mevcut parti sisteminin donmasını engelleyecektir. Ayrıca bu partilerin daha kuruluş ve örgütlenme aşamasında aleyhlerine olan siyasal eşitsizlik de bir nebze giderilecektir.

Genel seçim sonuçlarına göre devlet yardımına hak kazanan yeni kurulan partilerin seçimin yapıldığı tarihten o yılın sonuna kadar olan kıst dönem için devlet yardımından hemen yararlanamaması da sorundur.

⁷⁹ CAN, Osman: “Parti İçi Demokrasi Yokluğu Siyasi Parti Kapatma Nedenidir!”, Anayasa Yargısı, 40(1), 2023, s.37; KÜÇÜK, s.318-319.

⁸⁰ ÜÇİŞİK, H. Fehim: “Parti İçi Demokrasi Açısından Yasa Değişikliği Gereği”, Anayasa Yargısı, 16, 1999, s.370.

⁸¹ KÜÇÜK, s.303.

⁸² TBMM Tutanak Dergisi: <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d18/c013/tbmm18013078.pdf>, (Erişim: 29.12.2023).

⁸³ ÇELİK, s.18.

Yeni kurulduğu için seçim öncesinde zaten devlet teşviki alamayan partilerin seçimden sonra hak ettiği devlet yardımından yararlanamaması durumu hem finansman hem de proje, hedef ve programların toplumun daha geniş kesimlerine duyurulması yönünden engel teşkil edecektir. Bu durum genel seçimin yapıldığı yılı izleyen bir sonraki yıl içerisinde yapılacak olan yerel seçimler açısından daha da önemli hâle gelmektedir. İlgili kıst dönem için devlet yardımı alamayan yeni kurulan partilerin seçim başarısı olumsuz etkileneceğinden büyümesi ve iktidara alternatif olması zorlaşacaktır. Yeni partiler kurulduktan sonra siyasi ömürleri fazla uzun sürmeyeceğinden mevcut parti sisteminin donması önlenemeyecektir.

Hukukî düzenlemeler ile finansman kaynağına erişimin sınırlandırılmasının sadece küçük ya da yeni kurulan partileri değil, büyük partileri de olumsuz etkileyebilme ihtimali bulunmaktadır. Afrika örneğinde olduğu gibi devlet yardımına aşırı bağımlılık parti ve devlet tüzel kişiliklerinin bütünleşmesi tehlikesine neden olabilir. Böyle bir tehlikeyi bertaraf edebilmek amacıyla partilerin sivil toplum örgütü statüsünü koruması ve anayasada gerekli değişikliklerin yapılması gerekir. Bu çerçevede, siyasi partilerin gelirleri arasında devlet yardımı ağırlığının azaltılarak alternatif gelir kaynakları oluşturulması düşünülebilir. Örneğin, Hollanda’da kamu finansmanı partilerin üye sayısı ile doğru orantılı olduğundan üyelik aidatı parti finansman ihtiyacının karşılanmasında büyük bir gelir kaynağıdır⁸⁴. Yarı kamusal finansman kaynağı niteliğindeki üyelik aidatını başlıca gelir kaynağı hâline getiren partilerin seçim başarısı diğer partilere kıyasla daha yüksektir⁸⁵. Üyelik aidatının parti gelir kaynakları arasında önemli bir ağırlığının bulunması durumunda parti karar organlarının iradesi de olumlu bir şekilde etkilenecektir⁸⁶. Türkiye’de de bireylerin siyasete katılımı teşvik edilerek üye sayısının artırılması dolayısıyla üyelik aidatı etkin bir finansman kaynağına dönüşebilir. Partiler üye sayısını artırmaya yönelik sürekli siyasi rekabet içinde bulunarak daha demokratik bir sisteme ulaşılmasına katkı sağlayabilirler⁸⁷.

İtalya örneğinden hareketle kalıcı bir öneri, vatandaşların vergi yükümlülüklerinin belli bir oranını tercih ettikleri herhangi bir siyasi partiye bağışta bulunarak vergiden düşebilecekleri bir sistem kurgulamaktır⁸⁸. İtalya’da partilere devlet yardımı yapılmadığından hükümet elde edeceği vergi gelirinin bir kısmından feragat etmektedir. Türkiye’de devlet yardımı dağıtımında vergi gelirlerinin finansman kaynağı olarak kullanılması zaman zaman eleştirilmekte ve vatandaşların ödedikleri verginin desteklemedikleri partilerin harcamalarının finansmanı için aktarılmasının demokratik olup olmadığı tartışılmaktadır. Tam da bu noktada, Anayasanın 68. maddesinde yapılacak bir değişiklik ile vatandaşların tercih edecekleri siyasi partilere, devlete ödeyecekleri yıllık verginin sabit bir yüzdesi kadar ve herkesin eşit tutarda bağışta bulunabilmesinin ve bu bağışın vergi indirimine konu edilebilmesinin var olan sorunu ortadan kaldıracığı kanaatindeyiz.

Doğrudan devlet yardımı yerine seçmenin iradesine bağlı olarak vergi gelirlerinden siyasi partilere kaynak aktarılmasının demokrasi, siyasal eşitlik ve parti-devlet ilişkileri bakımından olumlu etkileri olacaktır. Seçmenin TBMM ve Cumhurbaşkanlığı seçim dönemlerinden çok daha önce her yıl hangi partiyi desteklediklerini ya da desteklemediklerini beyan etme imkânına kavuşacaktır. Bu tercihleri hükümet etme işlevini üstlenmek isteyen partilerin politikalarının belirlenmesi sürecinde öncelikli bir etken olarak değerlendirilerek demokrasinin iyi işleyişine katkı sunacaktır. Siyasi partiler ise herhangi bir ayırım olmadan seçmen tercihlerine göre finansmana erişim sağlayacağından siyasal rekabet hem daha eşit ve adil koşullarda gerçekleşecek hem de partiler her zaman seçmen memnuniyetini ön planda tutacaktır. Devlet yardımına olan bağımlılık ortadan kalkacağı için partilerin sivil toplum örgütü hüviyetine bürünmesi ve parti-devlet ilişkilerinde hukukî sınırların çizilmesi kolaylaşacaktır. Devlet yardımı alamadığından harcamalarını kısıtlı finansman kaynakları ile karşılamaya çalışan partilerin varlıklarını devam ettirebilmeleri artık diğer partilerin siyasi iradesine göre şekillenen yasal düzenlemeler ile değil tamamen seçmenin teveccühüne bağlı olacaktır. Seçmen tercihlerine dayalı bu sistem aynı zamanda her partinin siyasi amaçları doğrultusunda devlet yardımının dağıtımına ilişkin kriterleri değiştirmesini engelleyecektir.

Vergi gelirlerinin bir kısmının partilere bağış olarak dağıtılması durumunda ayrıca Cumhurbaşkanı adaylarına bağış ve yardımda bulunulmasına ihtiyaç kalmayacaktır. Zira seçmen desteklediği partiye bağışta bulunmak suretiyle siyasi tercihini açıklayarak hangi partinin Cumhurbaşkanı adayına oy verebileceğini işaret edecektir. Seçmen tercihi siyasal rekabetin dinamik yapısını korumasını sağlayarak büyük ya da küçük parti ayırımı olmaksızın daha eşit şartlarda seçimlere katılımı ve bir partinin diğerlerine oranla avantajlı bir durumda bulunmamasını belirleyici temel etken olacaktır.

Devlet yardımı siyaseti kamuoyu nezdinde daha görünür kılmamanın bir aracı olarak kullanılmakta ve oluşturulan toplumsal algı ile büyük partiler kendi aralarında devlet yardımını paylaşarak eşit olmayan bir siyasi yarışın başat aktörü hâline gelmektedir. Dolayısıyla devlet yardımının öngörülen amacından uzaklaşarak meşruiyetini kaybettiği ifade edilmektedir⁸⁹. Doktrinde bu durum kartel parti teorisi ile açıklanmaktadır. Kartel parti teorisi, mevcut siyasi partilerin ideolojik farklılıklarına rağmen aralarında

⁸⁴ European Parliament Policy Department for Budgetary Affairs, https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/plmrep/COMMITTEES/AFCO/DV/2021/10-27/2021-JUNE_PE694.836_Financingpoliticalstructures_withAnnex3_EN.pdf, (Erişim: 23.11.2023).

⁸⁵ DUVERGER, s.468.

⁸⁶ KÜÇÜK, s.306.

⁸⁷ Devlet yardımının varlığı ile partilerin üye sayısı arasındaki ilişkinin eleştirisi için Bkz. EVRAN TOPUZKANAMIŞ, s.189.

⁸⁸ CAGE, Julia/CAMILLER, Patrick: The Price of Democracy: How Money Shapes Politics and What to Do About It, Harvard University Press, 2020, s.52.

⁸⁹ HATİPOĞLU, s.248.

işbirliği yaparak kamu yönetimini yeniden düzenlemek suretiyle yeni partilerin siyasal sisteme katılmalarını engellemeyi amaçlar. Bu dizayn biçimi olumlu sonuç verdiği takdirde yeni partilerin sisteme girişini azaltma yönünde yeni düzenlemeler yapma eğilimi kuvvetlenecektir⁹⁰. Türkiye'deki finansman rejiminin de kartel parti teorisini kanıtlar nitelikte olduğu vurgulanmaktadır. Kaldı ki, siyasi partilerin toplam yıllık gelirlerinin yarısından fazlasını devlet yardımından karşıladığı bir sistem ile karşılaşmaktayız⁹¹.

Özellikle iktidar veya iktidara alternatif büyük partilerin 1965 yılından bu yana devlet yardımı dağıtım kriterlerinde değişiklik yapma eğiliminde olmaları bilinen bir vakadır. Bu somut vaka karşısında asgari bir eşik değerin tespit edilmesi gerekliliği ile seçilme hakkı arasındaki adil bir dengenin gözetilmesi⁹², partilerin TBMM seçimlerinde alacakları %1 oy oranının yeterli olması, bağımsız adayların devlet yardımından yararlanması⁹³ ve TBMM seçimlerine katılmayan partilere de devlet yardımı yapılması⁹⁴ gibi öneriler sunulmuş ve fakat bir adım atılmamıştır. Gelinen süreçte %3 oy oranı partilerin devlet yardımına hak kazanabilmesi için aranan tek kriter olmuş, kartel parti teorisi eleştirilerine yönelik çözüm önerileri üzerinde durulmamıştır.

Devlet yardımı partilerin faaliyetlerinin kısıtlanmasına yönelik de bir araç niteliğindedir⁹⁵. Halbuki demokratik bir siyasal rejimde partilerin var oluş nedenlerini ve seçmene vaatlerini anlatabilmeleri için yeterli ekonomik araçlara sahip olması gerekir. Aksi takdirde, Anayasanın 68. maddesinin (2) numaralı fıkrasında kurala bağlanan siyasi partilerin demokrasi için zorunlu unsur olduğu normu da işlevselliğini kaybedecektir. Anayasa koyucununun siyasi partilere atfettiği bu değeri anlamsızlaştıracak düzenlemeler yapılması partilerin varlık amacını ortadan kaldıracığı gibi milli iradenin tecelli etmesine de engel olacaktır. Bu minvalde yapılması gereken partilerin hakkaniyet ve eşitlik temelinde yararlanacağı nesnel kullara dayalı bir devlet yardımı sisteminin oluşturularak Türkiye'deki mevcut sistemin revize edilmesidir.

VII. SONUÇ

Finansman rejimi normlarını kabul ederken yasama organları bir tercihte bulunmak zorundadır. Bu tercih yapılırken parti ayırımı gözetmeksizin her siyasi partinin devlet yardımı dağıtımından pay alması ile sadece mevcut partilerin devlet yardımından yararlanması, şeffaflık ile hukukî öngörülemezlik, ifade özgürlüğü ile siyasal eşitlik, siyasal örgütlenmenin engellenmesi ile partilerin örgütlenmesinin teşvik edilmesi arasında hangilerine öncelik verileceği belirlenmektedir. Öncelik sıralaması temel olarak ülkelerin siyasi partilere bakış açısıyla ilgilidir⁹⁶. Ancak Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu), Avrupa Konseyi üyesi ülkelere siyasi partilerin finansmanını ilgilendiren kanunların yapım sürecinde devlet yardımı dağıtımında hakkaniyeti gözetilen kriterlerin belirlenmesi gibi birtakım esasların dikkate alınmasını tavsiye etmektedir⁹⁷.

Her ülke için standart bir parti finansman rejimi bulunmamaktadır. Toplumsal, siyasal ve sosyolojik farklılıklar ve siyasal sistemlerin birbirleriyle benzeşmeyen amaçlarının olması birden çok finansman rejiminin benimsenmesine neden olmuştur. Örneğin, İskandinavya'da partilerin seçim hariç diğer faaliyetlerinin finansmanı öncelikli iken, ABD'de seçimlerin finansmanı temel hedeftir⁹⁸. Birden çok finansman rejiminin varlığına karşın zamanın ruhuna uygun olarak subjektif yeni kriterlerin devlet yardımı dağıtımında şart koşulmaması yapılan düzenlemelerin ortak noktasıdır.

Türkiye'de ise devlet yardımı dağıtımının kriterleri ve bu kriterleri sağlayabilmek için gerekli olan oranlar sürekli değişikliklere konu olmuştur. Hatta 1995 yılında anayasal teminata bağlanan partilere devlet yardımının yeterli düzeyde ve hakça yapılacağına ilişkin normun uygulanabilirliği sadece lafızda kalmıştır. Demokrasinin gereği olarak siyasal rekabetin adil ve eşit koşullar altında yürütülmesi zorunluluğu oy oranı kriterinde yapılacak değişiklik ekseninde tartışılmıştır. Kamusal yarardan uzak bu tartışmalar siyasi partilerin kendi varlıklarını korumak ve konularını güçlendirmek amacıyla sınırlı olarak yürütülmüştür.

Bu soruna, parlamenter hükümet sisteminde kalıcı bir çözüm üretilemediğinden Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde de mevcut yapı korunmuştur. Üstelik, yeni hükümet sisteminde farklı hukukî nitelendirmelere tâbi olsa da hem siyasi partilerin hem de bu partilerin desteklediği Cumhurbaşkanı adaylarının yardımlardan faydalanması mevcut yapıyı daha karmaşık hâle getirmiştir. Zaten Anayasanın 68. maddesinin pratikte demokratik karşılığının olmadığı yönündeki genel kabul, 101. maddenin uygulanmasına yönelik 6271 sayılı Cumhurbaşkanlığı Seçimi Kanunu ile birlikte değerlendirildiğinde ilgili anayasal normlarda değişiklik yapılması zaruridir.

⁹⁰ INGRİD, Van Biezen/RASHKOVA, Ekaterina R.: "Deterring New Party Entry? The Impact of State Regulation On The Permeability of Party Systems", Party Politics, 20(6), 2014, s.892-893.

⁹¹ GENÇKAYA, Ömer Faruk: "Financing Political Parties and Electoral Campaigns in Turkey", in Sayarı, Sabri/Musil, Pelin/ Demirkol, Özhan (ed.), Party Politics in Turkey: A Comparative Perspective, Routledge, London 2018, s.74.

⁹² AYM, Büyük Birlik Partisi ve Saadet Partisi, B.N. 2014/8843, 10/12/2015.

⁹³ İBA, s.85.

⁹⁴ GENÇKAYA, Siyasi Partilere ve Adaylara Devlet Desteği, s.195.

⁹⁵ PERİNÇEK, Doğu: Anayasa ve Partiler Rejimi: Türkiye'de Siyasi Partilerin İç Düzeni ve Yasaklanması, 4. Bası, Kaynak Yayınları, 2008, s.165.

⁹⁶ KOOLE, Ruud: "Dilemmas of Regulating Political Finance, with Special Reference to the Dutch Case", in Van Biezen, Ingrid/Napel, Hans-Martien ten (ed.), Regulating Political Parties European Democracies in Comparative Perspective, Leiden University Press, 2014, s.64.

⁹⁷ PODOLNJAK, s.29.

⁹⁸ International Foundation for Electoral Systems: "Réglementation Applicable Au Financement Politique: L'expérience Mondiale", https://www.eods.eu/library/IFES.Political_Finance_Regulation_the_Global_Experience%20FR.pdf, (Erişim: 21.12.2023).

Diğer ülkelere kıyasla Türkiye’de partilere devlet yardımının olumsuz etkileri daha çok ön plana çıktığından anılan etkilerin ortadan kaldırılması için çeşitli öneriler hayata geçirilebilir. Kanaatimizce, vatandaşların devlete yıllık olarak ödeyeceği vergilerden bir kısmını sabit oranda ve eşit bir tutarda partilere bağış yapması ve bağış yapılan tutarın vergi yükümlülüğünden düşülmesi önerisi partilere devlet yardımı dağıtımında önemli bir dönüm noktası olacaktır. Anayasanın 68. maddesinde değişiklik yapılarak siyasi partilerin devlet yardımı dağıtımının kriterlerini kendileri için değiştirmelerinin önüne geçilmelidir. Yeni hükümet sisteminin devlet yardımı dağıtımında güçlü partiler lehine doğurduğu sonucun demokrasi üzerindeki olumsuz etkileri adalet ve eşitlik ilkeleri bağlamında giderilmelidir. Devlet yardımı sistemine yönelik siyasi partilerin kuruluş amaçlarına uygun normatif düzenlemeler yapılması günümüzdeki parti yapılarının kartel parti teorisini yansıttığı eleştirilerine de hukukî bir cevap olacaktır.

KAYNAKÇA

- ANAYURT, Ömer: Anayasa Hukuku: Genel Kısım (Temel İlkeler, Kavram ve Kurumlar), 5. Bası, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2022.
- ATAR, Yavuz: “Kartel Parti Teorisi ve Eleştirisi: Kartel Teorisinin Çağdaş Partiler Tipolojisini Açıklamadaki Yetersizliği ve Polar Partilerin Doğuşu”, Prof. Dr. Ergun Özbudun’a Armağan, Cilt I Siyaset Bilimi, Yetkin Yayınevi, Ankara, 2008.
- AYAN MUSİL, Pelin: “Assessing The Level of Party Cartelization in Contemporary Turkey”, in Sayari, S./Ayan Musil, P./Demirkol, Ö (ed.), Party Politics in Turkey: A Comparative Perspective. Routledge, London, 2018.
- AYDIN, Mesut: “Türkiye’de Siyasal Partilere Devlet Yardımı”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 54(4), 2005, s.235-265.
- BATUM, Süheyl/YILMAZ, Didem/KÖYBAŞI, Serkan: Anayasa Hukuku Temel Kavramlar ve Genel Esaslar, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2021.
- BEN-BASSAT, Avi/DAHAN, Momi: “The Regulation of Political Finance and Corruption”, Election Law Journal, 14(3), 2015, s.190-206.
- BERTOIA, Fernando Casal/MOLENAAR, Fransje/PİCCİO, Daniela R./RASHKOVA, Ekaterina R.: “The World Upside Down: Delegitimising Political Finance Regulation”, International Political Science Review, 35(3), 2014, s.355-375.
- BİCHAY, Nicolas: “Public Campaign Financing and The Rise of Radical-Right Parties”, Electoral Studies, (66), 2020, s.1-12.
- BOSUTER, Kudret: Türk Siyasal Partiler Sisteminde Parti İçi Demokrasi, Ulusal Basımevi, Ankara, 1969.
- CAGE, Julia/CAMILLER, Patrick: The Price of Democracy: How Money Shapes Politics and What to Do About It, Harvard University Press, 2020.
- CAN, Osman: “Parti İçi Demokrasi Yokluğu Siyasal Parti Kapatma Nedenidir!”, Anayasa Yargısı, 40(1), 2023, s.1-60.
- CZECH REPUBLIC CONSTITUTIONAL COURT, PI. US 53/2000, 27.02.2001. [http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/cze/cze-2001-1-005?f=templates&fn=document-frameset.htm&q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A04.05.10.02*%5D%20&x=server\\$3.0#LPHit1](http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/cze/cze-2001-1-005?f=templates&fn=document-frameset.htm&q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A04.05.10.02*%5D%20&x=server$3.0#LPHit1) (Erişim: 08.12.2023).
- ÇELİK, Özlem: Siyasal Partilerin Seçim Harcamalarının Denetimi, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2012.
- ÇOBAN, Ali Rıza: “Devlet Siyasal Partilere Hakça Ve Yeterli Düzeyde Yardım Yapıyor Mu?”, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 12(1), 2008, s.601-640.
- DÖNER, Ayhan: Türk Anayasa Hukuku, 3. Bası, Yetkin Yayınevi, Ankara, 2023.
- DUVERGER, Maurice: Siyasal Partiler, Özbudun, Ergun (çev.), 4. Bası, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1993.
- EKİZCELEROĞLU, Rengül: Türkiye’de Siyasal Partilerin Finansmanı ve Siyasal Rekabette Eşitlik, 1. Bası, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2016.
- ENDOLTSEVA, Alla V./PLATONOVA, Natalya I./ENDOLTSEVA, Yulia V.: “Political Corruption: Harm to State Foundations and Public Interests”, Journal of Politics and Law, 12(3), 2019, s.18-25.
- EROĞUL, Cem: “Siyasal Partilere Devlet Yardımına İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararları”, Prof. Dr. Tunçer Karamustafaoglu’na Armağan, Adalet Yayınevi, Ankara, 2010.
- EUROPEAN PARLIAMENT POLICY DEPARTMENT FOR BUDGETARY AFFAIRS: “Financing of political structures in EU Member States”, June 2021, https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/plmrep/COMMITTEES/AFCD/DV/2021/10-27/2021-JUNE_PE694.836_Financingpoliticalstructures_withAnnex3_EN.pdf, (Erişim: 23.11.2023).
- EVERTSSON, Nubia: “Political Corruption and Electoral Funding: A Cross-National Analysis”, International Criminal Justice Review, 23(1), 2013, s.75-94.
- EVRAN TOPUZKANAMIŞ, Şafak: “Siyasal Partilere Devlet Yardımı”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 14(2), 2012, s.167-203.
- GENÇKAYA, Ömer Faruk: “Siyasal Partilere ve Adaylara Devlet Desteği, Bağışlar ve Seçim Giderlerinin Sınırlanması” (Siyasal Partilere ve Adaylara Devlet Desteği), Siyasal Partilerde Reform, TESEV Yayınları, İstanbul, 2000.
- GENÇKAYA, Ömer Faruk: “Yeni Bir Siyasal Partiler Yasasına Doğru Öneriler: Üyelik, Liderlik, Adaylık ve Finansman” (Üyelik, Liderlik, Adaylık ve Finansman), Prof. Dr. Ergun Özbudun’a Armağan, Cilt II Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınevi, Ankara, 2008.
- GENÇKAYA, Ömer Faruk: “Financing Political Parties and Electoral Campaigns in Turkey”, in Sayari, Sabri/Musil, Pelin/Demirkol, Özhan (ed.), Party Politics in Turkey: A Comparative Perspective, Routledge, London, 2018.
- GERMANY CONSTITUTIONAL COURT, 2 BvF 2/18, 24.01.2023. https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/2023/01/fs20230124_2bvff00218.html (Erişim: 19.12.2023).
- HATİPOĞLU, Atakan: “Siyasal Partilere Hazine Yardımı: Sosyolojik Bir Değerlendirme”, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, (41), 2009, s.233-250.

- HORNCastle, William C.R.: “Model Based Clustering Of Political Finance Regimes: Developing The Regulation Of Political Finance İndicator”, Electoral Studies, (79), 2022, s.1-12.
- INGRİD, Van Biezen/KOPECKY, Petr: “The State And The Parties Public Funding, Public Regulation and Rent-Seeking in Contemporary Democracies” (The State And The Parties), Party Politics, 13(2), 2007, s.235-254.
- INGRİD, Van Biezen/KOPECKY, Petr: “The Cartel Party and The State: Party–State Linkages in European Democracies”, Party Politics, 20(2), 2014, s.170-182.
- INGRİD, Van Biezen/RASHKOVA, Ekaterina R.: “Deterring New Party Entry? The Impact of State Regulation On The Permeability of Party Systems”, Party Politics, 20(6), 2014, s.890-903.
- INTERNATIONAL IDEA: “Political Finance Database”, https://www.idea.int/data-tools/data/question?question_id=9212&database_theme=302, (Erişim: 22.11.2023).
- INTERNATIONAL IDEA: “Political Finance Database”, https://www.idea.int/data-tools/data/region-compare?database_theme=302&question_id=9212&typeA=political_entity®ionA=142721, (Erişim: 15.12.2023).
- INTERNATIONAL IDEA: “Political Finance Database”, https://www.idea.int/data-tools/data/region-compare?database_theme=302&question_id=9212&typeA=political_entity®ionA=142725, (Erişim: 15.12.2023).
- INTERNATIONAL IDEA: “Political Finance Database”, https://www.idea.int/data-tools/data/region-compare?database_theme=302&question_id=9212&typeA=political_entity®ionA=142729, (Erişim: 15.12.2023).
- INTERNATIONAL IDEA: “Political Finance Database”, https://www.idea.int/data-tools/data/region-compare?database_theme=302&question_id=9212&typeA=political_entity®ionA=142733, (Erişim: 15.12.2023).
- INTERNATIONAL FOUNDATION FOR ELECTORAL SYSTEMS: “Réglementation Applicable Au Financement Politique: L’expérience Mondiale”, https://www.eods.eu/library/IFES.Political_Finance_Regulation_the_Global_Experience%20FR.pdf, (Erişim: 21.12.2023).
- İBA, Şeref: Siyasi Partiler ve Seçim Hukuku, 5. Bası, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2021.
- KARAKAŞ, Mehmet: “Transparency And Accountability In Political Financing In Turkey”, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 15(2), 2014, s.81-100.
- KARAKOÇ, Rifat: “Türkiye’de Siyasi Partilere Devlet Yardımı”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 20(79), 2021, s.1405-1418.
- KAYA, Semih Batur: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Rejiminde Siyasi Faaliyette Bulunma Hakkı: Siyasi Parti Özgürlüğü, Yetkin Yayınevi, Ankara, 2023.
- KOÇ, Emin: “Siyasi Partilere Devlet Yardımı”, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, IV(1), 2009, s.43-82.
- KOOLE, Ruud: “Dilemmas of Regulating Political Finance, with Special Reference to the Dutch Case”, in Van Biezen, Ingrid/Napel, Hans-Martien ten (ed.), Regulating Political Parties European Democracies in Comparative Perspective, Leiden University Press, 2014.
- KÜÇÜK, Tevfik Sönmez: Parti İçi Demokrasi, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2015.
- LİPCEAN, Sergiu: “Direct Public Funding of Political Parties: Between Proxy Measures and Hard Data”, Party Politics, 28(6), 2022, s.1041-1057.
- LITHUANIA CONSTITUTIONAL COURT, KT17-N8/2019, 07.06.2019. [http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/EUR/LTU/LTU-2020-1-002?f=templates\\$fn=document-frame.htm\\$3.0](http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/EUR/LTU/LTU-2020-1-002?f=templates$fn=document-frame.htm$3.0) (Erişim: 02.12.2023).
- MENDILOW, Jonathan: “Public Party Funding and Party Transformation in Multiparty Systems”, Comparative Political Studies, 25(1), 1992, s. 90-117.
- NITA, Anca: “Legal Framework Regarding the Financing of Political Parties And of Election Campaigns”, Revista Universul Juridic, (2), 2021, s.24-34.
- PERİNÇEK, Doğu: Anayasa ve Partiler Rejimi: Türkiye’de Siyasi Partilerin İç Düzeni ve Yasaklanması, 4. Bası, Kaynak Yayınları, 2008.
- PETAK, Zdravko/MATAKOVİĆ, Hrvoje: “Party Finance Regulation: Causes, Instruments and Impact”, Acta Universitatis Danubius Juridica, (1), 2015, s.98-114.
- PETER, Smuk: Constitutional Approach To The Public Financing Of Political Parties and Election Campaigns, Gondolat, 2016.
- PİCCİO, Daniela R./INGRİD, Van Biezen: “More, and More Inclusive Regulation: The Legal Parameters of Public Funding in Europe”, in Boatright, Robert G. (ed.), The Deregulatory Moment? A Comparative Perspective on Changing Campaign Finance Laws, University of Michigan Press, 2016.
- PODOLNJAK, Robert: “Money and Politics: Legally Regulating the Financing of Political Parties and Election Campaigns in Comparative Perspective”, Zagreb Law Review, 11(1), 2022, s.20-44.
- SAĞLAM, Fazıl: Siyasal Partiler Hukukunun Güncel Sorunları, Beta Yayınları, İstanbul, 1999.
- SANTANO, Ana Claudia: “Partidos Políticos, Campañas Electorales y Mecanismos de Financiación en el Derecho Comparado”, Revista De Derecho Público, (82), 2015, s.275-298.
- TAŞAR, M.Okan: “Demokrasinin Finansmanı: Siyasi Partilerin Gelir Kaynakları”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 11(3-4), 2003, s.341-351.
- TBMM Tutanak Dergisi: <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d19/c088/tbmm19088123ss0861.pdf>, (Erişim: 28.12.2023).
- TBMM Tutanak Dergisi: <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d18/c013/tbmm18013078.pdf>, (Erişim: 29.12.2023).
- TEZİÇ, Erdoğan: Anayasa Hukuku, 25. Bası, Beta Yayınları, İstanbul, 2021.
- TİKVEŞ, Özkan: “Partilere Yapılan Devlet Yardımının Hukuki Yönü”, İstanbul Hukuk Mecmuası, 37(1-4), 1971, s.143-160.
- UZUN, Cem Duran: Anayasa Hukuku Açısından Siyasi Partilerin Finansmanı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2010.
- ÜÇİŞİK, H. Fehim: “Parti İçi Demokrasi Açısından Yasa Değişikliği Gereği”, Anayasa Yargısı, 16, 1999, s.355-376.

WILTSE, David L./LA RAJA, Raymond J./APOLLONIO, Dorie E.: “Typologies Of Party Finance Systems: Comparative Study Of How Countries Regulate Party Finance and Their Institutional Foundations”, Election Law Journal, 18(3), 2019, s.243-261.

YÜKSEL, Nahit: Siyasetin Kamusal Finansmanı (Siyasi Partilere Devlet Yardımı), Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayını, Ankara, 2007.

Yazar Beyanı | Author's Declaration

Mali Destek | Financial Support: Yazarlar Şahap KAYMAK ve Ömer KESKINSOY, bu çalışmanın araştırılması, yazarlığı veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır. | Şahap KAYMAK and Ömer KESKINSOY, who are the authors have not received any financial support for the research, authorship, or publication of this study.

Yazarların Katkıları | Authors's Contributions: Bu makale yazarlar tarafından tek başına hazırlanmıştır. | This article was prepared by the authors alone.

Çıkar Çatışması/Ortak Çıkar Beyanı | The Declaration of Conflict of Interest/Common Interest: Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması veya ortak çıkar beyan edilmemiştir. | No conflict of interest or common interest has been declared by the authors.

Etik Kurul Onayı Beyanı | The Declaration of Ethics Committee Approval: Çalışmanın herhangi bir etik kurul onayı veya özel bir izne ihtiyacı yoktur. | The study doesn't need any ethics committee approval or any special permission.

Araştırma ve Yayın Etiği Bildirgesi | The Declaration of Research and Publication Ethics: Yazarlar, makalenin tüm süreçlerinde İnÜHFD'nin bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyduğunu ve verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığını, karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde İnÜHFD'nin ve editör kurulunun hiçbir sorumluluğunun olmadığını ve bu çalışmanın İnÜHFD'den başka hiçbir akademik yayın ortamında değerlendirilmediğini beyan etmektedirler. | The authors declare that they comply with the scientific, ethical, and quotation rules of InULR in all processes of the paper and that they do not make any falsification of the data collected. In addition, they declare that Inonu University Law Review and its editorial board have no responsibility for any ethical violations that may be encountered, and that this study has not been evaluated or published in any academic publication environment other than Inonu University Law Review.